

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd

Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

květen 2006

POLÁČKOVÁ Denisa

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Když člověk neřeší problém **GLOBALIZACE ...**

WHEN A MAN DOESN'T CARE ABOUT THE PROBLEM OF GLOBALIZATION ...

*Vypracovala : POLÁČKOVÁ Denisa
Vedoucí práce : prof. RNDr. Jiří Hlaváček, CSc.
Akademický rok : 2005 / 2006*

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne

.....
podpis studenta

OBSAH :

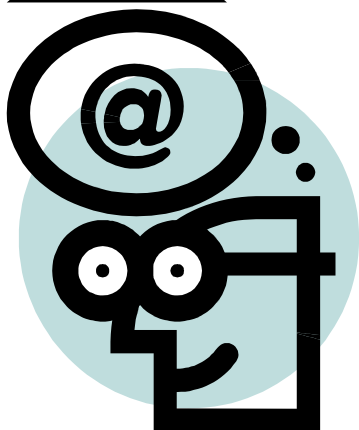
ABSTRAKT / ABSTRACT- 7 -

PROLOG.....- 8 -

ÚVOD.....- 9 -

SVĚTOVÉ TRENDY- 15 -

Svět – globus se nám zplošťuje- 15 -

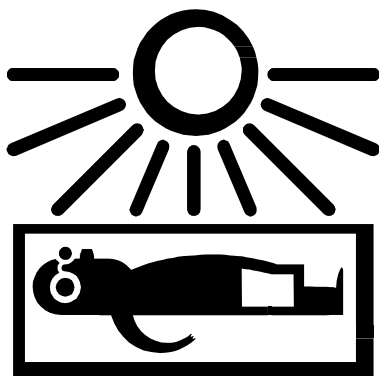
Svět směřuje k novému věku čísel.....- 20 -

Svět spekulantů- 22 -

Světů vládne kreativita.....- 25 -

Konzumentský reflex.....- 27 -

Světová internetová síť – závislá nezávislá- 28 -

PŘÍRODA, TRVALE UDRŽITELNÝ ROZVOJ... - 32 -

Římský klub	- 32 -
Trvale udržitelný rozvoj.....	- 33 -
Environmentální politika a udržitelný rozvoj	- 34 -
Jak jsme na tom. A co dál? Strategický audit ČR.....	- 35 -
Strategie udržitelného rozvoje	- 36 -
Právní přístupy k řešení demografického vývoje z pohledu ekonomického systému přírody.....	- 39 -
Globální oteplování.....	- 43 -
Kjótský protokol	- 47 -
Relativita globálního oteplování	- 48 -
Závod se změnou klimatu (uhlík, emise).....	- 50 -
Klima – katastrofy, příroda.....	- 51 -

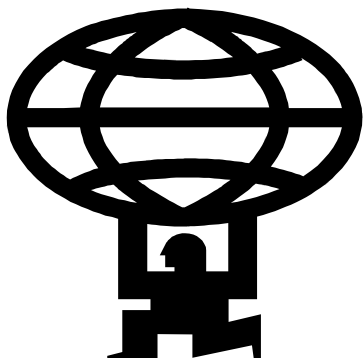
POPULACE..... - 57 -

Světový populační vývoj	- 57 -
Prognózy světové populace	- 60 -
Strukturální změny.....	- 61 -

NÁBOŽENSTVÍ..... - 65 -

Je libo zbrusu nový typ Boha, nebo raději modernizovanou klasiku?.....	- 65 -
Ale snad trochu vážněji o náboženství	- 67 -
Drahý Theo,	- 70 -

ŘÍZENÍ GLOBALIZACE - 73 -

Začalo asijské století - 78 -

Zprávy z MMF – aktuálně: - 80 -

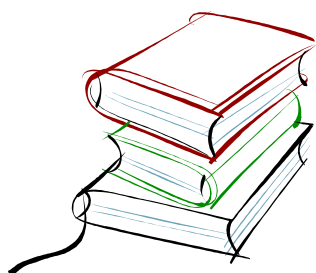

ZÁVĚREM - 82 -

BEZ KOMENTÁŘE: - 85 -

NO COMMENT - 86 -

POUŽITÁ LITERATURA - 87 -

PROJEKT - 89 -

ABSTRAKT / ABSTRACT

Faktor globalizace, který se každým rokem více a více projevuje ve všech sférách života na Zemi, nás přímo i nepřímo již ovlivňuje. O příčinách a dopadech globalizace na lidskou populaci, potažmo naši civilizaci, s její bezbřehou, technicko-ekonomickou rozpínavostí a nadutostí, včetně dopadů na „panenský“ ekosystém – o tom je celá práce se snahou vypíchnout především lidský faktor a současně s uvedenými, relativně aktuálními, argumenty navodit ve čtenáři pocit spoluzodpovědnosti jakožto přímého účastníka celého procesu. Informací má lidstvo nyní poměrně dost, ale jak již název „Když člověk neřeší problém globalizace...“ napovídá, adekvátní reakce se nějak nedostávají. Máme snad d o s t času?

The globalization factor, each year more and more apparent in all spheres of life on the Earth, is already affecting us in both direct and indirect ways. This paper describes the causes and effects of globalization on the human population and our civilization with its landless technical economic expansion and self-importance, as well as the effects on the ‘virginal’ ecosystem. I tried to highlight especially the human factor and mention relatively actual facts that would evoke the feeling of responsibility in the reader as the direct participant of the whole process. There is fairly enough information available now, but as the title suggests – “When a man doesn’t care about the problem of globalization” – adequate reactions are somehow not coming. Do we still have enough time?

PROLOG

Lidem se podařilo vytvořit skutečně zapeklitý rébus – nazvali jej *globalizace*. Každým okamžikem se tento jejich produkt nabaluje dalšími proměnnými s více či méně známými parametry. Stačí si doplnit magické slovo „globální“ k vybranému slovu, větě, potažmo libovolné lokální záležitosti a ihned tu máme globální problém. Těch možných příčin, vlivů, aspektů, souvislostí – nevyčerpatelně!

Existují autoři přehledných knih – spíše encyklopedií – kde pouhý obsah na úvod čítá stovky kapitol a v závěru stovky odkazů, vše pojednáno velmi globálně. To hlavní, co se mi ale podařilo vyzorovat, je značná *absence konkrétních kroků*, které by zřejmě měly následovat po všech těch zjištěných papírových rozborech a mnohdy alarmujících závěrech.

Svou prací na dané téma snad mohu apelovat, glosovat a aktuálně vnímat nejnovější globální trendy. Mohu se připojit k těm, kteří o problémech globalizace přemýšlejí a získané informace se snaží zakomponovat do svých příštích rozhodnutí v souladu se svým *svědomím* a *člověčenstvím*. Mám jen strach, že těch lidí je příliš málo. Důvodem ke znepokojení je postupně se hroutící komunikace mezi stále globálnějšími a exteritoriálnějšími elitami a čím dál tím víc „lokalizovanou“ většinou. Globalizace je určitým vyjádřením vztahu bohaté části lidstva k té chudší. Jedna čelí problému složitosti, druhá dávnému, strašlivému problému vlastního přežití. Jedna hledá útek od složitosti k zábavě, druhá tento způsob úniku ani nezná.

Řešení tohoto, snad patnáct let starého rébusu zaměstná lidskou civilizaci už určitě na věky – nemyslím tím do jejího „zániku“! Pevně věřím, že v globalizovaném světě bude lidstvo a celá země jen vzkvétat.

ÚVOD

Globalizace je fenomén, který se nedá zastavit ani ignorovat. Chceme-li z něj těžit, musíme být aktivní a připravení. Zatímco pro nepřipravené ekonomiky se strnulými a přeregulovanými trhy je globalizace strašákem, připraveným otvírá nové příležitosti, kterých by se měla chopit hospodářská politika státu.

Pozitiva: V důsledku globalizace došlo k výrazné eliminaci bariér pohybu zboží. Razantní snížení cel vedlo k pestřejšímu výběru a nižším cenám, z čehož dnes těží každý z nás. Technologický pokrok snížil dramaticky za posledních dvacet let ceny v komunikačních a dopravních odvětvích. Posunuly se hranice mezi tím, co je a není obchodovatelné. Globalizace nutí firmy inovovat, zlepšovat a zvyšovat produktivitu. Vytváří tím konkurenční prostředí, které vede ke snížení cen a zlepšení kvality výrobků, z čehož opět těží spotřebitel. Zároveň ale podnikům také otvírá nové trhy, a tedy i odbytiště. Integrované kapitálové trhy nabízejí lepší investiční příležitosti, efektivnější alokaci kapitálu, a tedy i vyšší výnosy.

Negativa: Přesto však globalizace představuje nelehkou výzvu v mnoha dalších oblastech každodenního života, především na poli trhu práce. V důsledku relokací a takzvaného off-shoringu – přesunu sídel podniků do daňových rájů a výroben do zemí s nízkými náklady práce. Tento rys globalizace vyvolává obavy a protesty. Odhady efektů globalizace hovoří však o tom, že v období 2002 až 2005 ztratila například Evropská unie v rámci relokací a restrukturalizací pouze 6 procent pracovních míst, tedy scénář nikterak kritický.

Globalizace a nový přístup k produkci zboží, kdy dodavatelé mohou být rozeseti takřka po celém světě, vede postupně k větší specializaci jednotlivých zemí. A ať se nám to líbí, nebo ne, globalizace velmi rychle mění desítky let vytvářené tradice.

Jednou ze základních charakteristik globalizace je fakt, že ji do velké míry definovali její odpůrci, kritici globalizačních procesů v ekonomice a ochránci životního prostředí. Jen těžko bychom hledali obhájce, zastánce globalizace jako celku. Najdeme propagátory jednotlivých myšlenek, částí globalizace.

Pohled na problémy globalizace je pohledem evropocentrickým (respektive euroatlantickým), liberálním, s převahou anglosaských zdrojů a pramenů. Důvod je jednoduchý: je to oblast, kde se téma globalizace zrodilo a byla a je mu zde věnována největší pozornost.

Globalizace znamená mnohem více informací o světě, o událostech, které se děly i dříve, ale nikdo o nich nevěděl nebo nechtěl vědět. Globalizace je jednoznačně proces zasahující čím dál více všechny obory lidské činnosti. Jeho základem je výměna informací, komunikace.

Z hlediska komunikace se pro globalizaci stal revolučním bezdrátový přenos informace. A protože ve světě svobodného obchodu je vše nejprve třeba náležitě zpeněžit, role vůdce se v procesu globalizace ujali finančníci. A protože v minulém století byl nejdynamičtější se rozvíjející oblastí euroatlantický region, byl tak položen základ globalizace, jejímž jazykem se stala angličtina a vůdčími silami průmyslově a obchodně nejzdatnější anglosaské státy.

Globalizace je ovšem nezvratitelný proces, který se v různých oblastech dotýká nebo dotkne každého z nás. Někdo jím bude zasažen v oblasti ekonomické, jiný v oblasti ekologické, další v oblasti kulturní nebo politické.

Globalizace znamená zesílený pocit odpovědnosti člověka jako příslušníka lidského druhu, zvyšuje vzájemnou závislost všech národů i jednotlivců.

Globalizace nás postavila před obrovskou řadu otázek, na něž lidstvo jako celek ani jednotlivci nemají dosud odpovědi. Svět bude vypadat „menší“. Globalizace je především proces časoprostorového zmenšování, který nemá jednoznačné hranice. Mezi jeho základní charakteristiky patří ideologická dominance západního liberalismu, nadvláda tržní ekonomiky a rostoucí technologická propojenost planety vyjádřená obrovským nadbytkem informací.

Drolí se role národního státu jako zdroje autority a legitimacy a nastupuje řada nestátních aktérů. Obrovsky vzrostla role nevládních organizací, ať už mají nebo nemají globální dosah a charakter. Jejich pozice je nezastupitelná, protože jsou často první, kdo upozorní nahlas na problémy, o nichž ostatní raději nemluví, nechtějí mluvit nebo dokonce ani vědět.

Objevuje se silné napětí mezi globálním a lokálním. Lidé si pod tlakem globální převahy informací mohou více uvědomovat svoji příslušnost k určitému regionu a historii, ale může to mít i dopad opačný, kdy globalizace dává argumenty k ignorování národní identity a svébytné kultury. Jistě mohou existovat globální kulturní trendy vedle lokálních v jakési postmoderní souhře. Půjde o duální proces, kdy se globální stává lokálním a lokální globálním.

Důsledky tohoto procesu dopadají na státy třetího světa, protože jejich struktura a krátká existence sociálně-ekonomických struktur ještě nestačila vstřebat modernitu s její centralizací, a už je tu decentralizace (fragmentarizace), kterou přináší svoboda obsažená v globalizačních procesech. Ekonomická globalizace je tak pro země třetího světa velkým nebezpečím. Základní ekonomické funkce dosud zajišťoval stát, který z toho také odvozoval svoji existenci a legitimitu. Ekonomická globalizace tuto základní roli státu narušila a mnohé mladé státy nemají jiné (kulturní a sociální) zdroje soudržnosti. Z tohoto hlediska je třeba se globalizace obávat.

Proces mezi *globalizací a fragmentizací* se dá popsat jako nikdy nekončící proces, který se ve 20. století neuvěřitelně zrychlil. Politické, ekonomické a sociální celky se ve světě neustále spojují a rozpadají, přičemž rychlost těchto procesů se zvětšuje. Brit Ian Clark¹ se zmiňuje o střídání období sjednocování a rozpadu světového systému, o *globalizaci a fragmentaci v historickém vývoji*, o vytváření center světového vývoje a jejich rozpadu. Vzpomeňme římskou, čínskou či britskou říši. Cykly spojování a rozpadu se neustále střídají. Tato sinusoida mezinárodních vztahů má čím dál vzdálenější vrcholy a kratší intervaly.

Aktuálně se zamýšlí i Martin Ehl na závěr své knihy²: „Pokud se stále složitější systém, vybudovaný na základech liberální demokracie a volného trhu, nezačne měnit, nemá šanci v horizontu staletí přežít, protože směřuje k euroatlantickému centralismu. A jak nás poučily dějiny už mnohokrát, *centralistické civilizace se na vrcholu hroubí*.“

Myslím, že je čas na drobnou „poznámku pod čarou“ – *symboly vs. amerikanizace*. V politické oblasti je globalizace chápána jako proces centristický, řízený z jednoho místa kdesi u Atlantského oceánu, v oblasti nejbohatších států. Z pohledu ekonomického je to ještě horší. Centrum je jasně určitelné a definovatelné: hlavní zastánci rozšiřování liberální demokracie a volného trhu sídlí v USA! A tak bývá globalizace snadno zaměňována za *amerikanizaci*. Americká společnost je stejně jako každá jiná založená na určitých tradičních základech: tvrdý individualismus, velmi svobodná soutěž a racionalita. Strukturu, charakter takové společnosti je jen velmi těžké vyvézt do jiných podmínek. Podaří se exportovat často jen symboly (hamburger, Coca-Cola atp.).

Je potom tedy velice jednoduché pro kritiky globalizace napadat to, co pokládají za *symboly globalizace*. Stává se tu tedy dvojí chyba: zaměňují se procesy amerikanizace a globalizace a útočí se na symboly, nikoli na podstatu. To už má v sobě lidstvo zakořeněné, vždyť například některé významné a mohutné bitvy ve středověku končily pouhou epizodkou, kterou bylo získání protivníkovy praporu – tedy symbolu protivníka, který se pak na základě dohodnutých rituálů a symbolů podrobil vítězi.

¹ Clark, I.: *Globalization and Fragmentation – International Relations in the Twentieth Century*; Oxford University Press, New York, 1997

² Ehl, M.: *Globalizace pro a proti*; Academia, Praha, 2001, první vydání, str. 178

Všichni kritici globalizace jsou, podobně jako většina obyvatel bohatší části planety, oběťmi nadbytku informací, v nichž se jen těžko orientují. Potom už jim zbývají jen symboly, které je podstatně jednodušší identifikovat a případně zničit. Na tom se podílí i novináři, kteří informace vyberou, přežvýkají a předloží. A záleží na každé stanici, novinách, řediteli, majiteli, jaké ty informace jsou. Ale je tu internet, který představuje revoluci – nabízí nekonečné množství dat, k nimž má přístup každý.

Celosvětová masová oblíbenost symbolů severoamerické kultury je dobrým základem pro to, aby se globalizační procesy lehce zaměnily za procesy amerikanizační. V rámci této *kulturní iluze*, které podléhá takřka celý svět, i Spojené státy získaly klamný dojem, že s jejich hodnotami a zájmy se musejí shodovat hodnoty a zájmy celého světa.

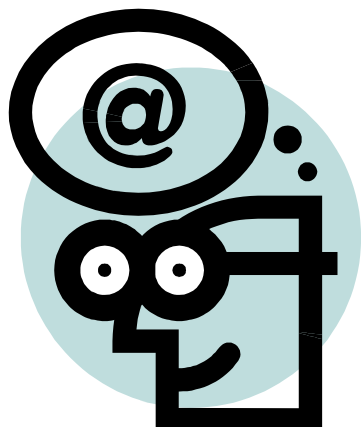
Závěrem úvodu trochu sarkastické skepse: Po celou moderní éru jsme si postupně zvykali na představu, že řád znamená „mít kontrolu“. Právě tento předpoklad kontroly, ať už opodstatněný, nebo pouze iluzorní, nejvíce postrádáme. Dnes módní pojem globalizace vyjadřuje právě tento nový, nepříjemný dojem, že se nám věci vymykají z rukou. V nejhlubším významu tlumočeném ideou globalizace se odráží neurčitost a neuspořádanost světové situace, která se žene kupředu vlastní setrvačností. Absence centra, nějakého ovládacího panelu, správní rady řídicího úřadu. Z tohoto úhlu pohledu je globalizace jen jiné jméno pro Jowittův³ „*nový světový neřád*“.

Vlastně každý jednotlivec dnes zároveň s větší mírou svobody musel převzít i větší zodpovědnost za sebe sama. Ale současně všichni také mají větší možnost ovlivňovat události než dříve. V totalitním režimu sice lze žít jakoby bez stresu, ale je tam zase jiný rizikový faktor: bezmocnost a frustrace. A my víme na základě zvířecích pokusů, že živočich netrpí ani tak tím, že je stresován, jako spíš tím, že *nemá během stresu na události vliv*.

³ Jowitt, K: New world disorder. The Leninist extinction; University of California Press, 1993
Communism, or as Ken Jowitt prefers, Leninism, has attracted, repelled, mystified, and terrified millions for nearly a century. In his brilliant, timely, and controversial study, "New World Disorder, Jowitt identifies and interprets the extraordinary character of Leninist regimes, their political corruption, extinction, and highly unsettling legacy.

Nepřipomíná to tak trochu bezmocnost lidského jedince vůči tlakům globalizace? Jestliže může něco udělat – třeba vypnout pacičkou elektrický proud v podlážce – tak se u něj poruchy nevyskytují. Zatímco stejně stresované zvíře, které nemá příležitost se ze situace dostat, má typické poruchy související s vyplavováním většího množství stresových hormonů. A to funguje i u lidí.

S trochou nadsázky: *v případě psychiatrické péče platí dvojitá kauzalita. Nejenže společenská poptávka indukuje počet zdravotnických zařízení, ale i naopak platí, že počet odborníků a zdravotnických zařízení indukuje poptávku. Jinými slovy, kdekoliv otevřou psychiatrickou ordinaci, okamžitě se naplní pacienti, kteří „kde se berou, tu se berou“.* Nikdy se nestane, že bude prázdná. Věřme, že se nezaplňují právě těmi bezmocnými lidskými jedinci vystavenými tlakům globalizace, jak zmíněno výše. Ostatně trend mít osobního psychiatra je v poslední době hitem.

SVĚTOVÉ TRENDY

Svět – globus se nám zplošťuje

Globalizace? Hlavně vytváření horizontálních vazeb a rostoucí role spolupráce a důvěry, píše T.L. Friedman v knize *The World Is Flat*⁴. Technologie vstupují stále hlouběji do našeho života a zásadně mění ekonomické procesy. Mění dokonce i tvar světa, který připomíná srovnané hřiště, umožňující hledat partnera kdykoliv a kdekoliv.

Svět se začal přesouvat od vertikálního modelu tvorby hodnoty (řízení a kontrola) ke stále většímu podílu horizontální tvorby (spojení a spolupráce), píše americký novinář Tom Friedman z *New York Times* a používá pro to metaforu, že svět je znovu "placatý". Jeho kniha *The World Is Flat* se stala okamžitě bestsellerem.

Podle jeho výkladu, první *tři* faktory, které svět "zplošťují", vytvářejí základy společné globální platformy. Pak přišlo *pět* zásadních změn ve způsobu, jak jsou rozvíjeny podnikatelské aktivity, a zásadní změny ve způsobu rozvíjení ekonomických procesů, jimiž jsou - Friedmanovou terminologií - *open-sourcing*, *outsourcing*, *offshoring*, *supply-chaining* a *insourcing*. Nakonec nastoupily *dvě* zásadní technologické změny, které budou dál urychlovat vývoj. Celkem tedy jakési „desatero“, viz následující faktory 1-10.

⁴ Friedman, T.: *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*; Farrar, Strauss and Giroux, New York, 2005

PRVNÍ FAKTOR. Proces zásadní proměny světa začíná 9. listopadu 1989 prolomením berlínské zdi. Pád komunismu znamenal, že v celém světě se prosadil jediný hospodářský model, tržní ekonomika.

O šest měsíců později Microsoft uvedl na trh Windows 3.0. To, čemu se začalo říkat Wintel, společné užití operačního systému Windows s procesory Intel, se stalo světovým standardem osobních počítačů. Svět měl standardní ekonomiku a standardní výpočetní techniku.

DRUHÝ FAKTOR. Objevil se po 9. srpnu 1995, když Netscape vstoupil na burzu a získal na trhu obrovské prostředky pro další rozvoj. Internet začal být dostupný běžným uživatelům a přestal vyžadovat programátorské znalosti. Ve světě síť proběhla obrovská vlna standardizace - jak se posílá pošta, jak se posílají soubory, jak jsou propojené databáze.

Nečekaný efekt měla navazující deregulace telekomunikací ve Spojených státech na základě nového zákona z roku 1996. Umožnil vstup do odvětví konkurenčním kabelovým společnostem. Americké nadnárodní firmy pak během pěti, šesti let utratily miliardy dolarů na budování optických páteřních spojení po celém světě. Když pak roku 2000 bublina praskla a tyto společnosti začaly krachovat, obrovské přenosové kapacity se nabízely za zlomeček ceny. I ty, které vedly do Indie a Číny. Kombinace internetu a vysokokapacitních kabelů vytvořila globální infrastrukturu postavenou na telekomunikacích.

TŘETÍ FAKTOR. Brzy se také objevil software, který umožnil nepřerušovaný tok pracovních úkolů, takže obsah mohl volně putovat po webu, aniž by se zadrhl na tom, že členové pracovního týmu používají různé programy a aplikace. Firma tak mohla účinně zavést globální marketingovou nebo prodejní strategii, a bylo jedno, že při tom komunikují počítače různého stáří a s odlišnými verzemi programového vybavení. Spojení těchto tří faktorů vytvořilo platformu pro globální spolupráci. Jak jednoduché výroby, tak obory hi-tech, mohou být přesouvány kdykoliv do země, která je v daném okamžiku nejvýhodnější, má nejnižší náklady nebo nejpříznivější prostředí.

ČTVRTÝ FAKTOR. Open source, otevřený zdroj, nejčastěji software s otevřeným zdrojovým kódem, je produktem komunit, které se automaticky sdružují kolem určitého úkolu a navazují tak na původní tradici informačních technologií. Není bezvýznamné, že dvě třetiny webu běží na otevřeném a volně přístupném softwaru Apache. Hnutí, jehož prvním cílem z roku 1984 bylo vytvoření volného operačního systému GNU, nyní disponuje operačním systémem Linux, který vznikl roku 1991 na univerzitě v Helsinkách. Na každé nové verzi Linuxu spolupracují tisíce akademických specialistů po celém světě. Linux je však jen špičkou ledovce. Podobně je budována webová encyklopedie Wiki-pedia, která už má 50 tisíc hesel a kdokoliv je může doplňovat nebo editovat (pod dohledem tisícičlenného editačního výboru). Média dostávají konkurenta v záplavě blogů, vedených na webu individuálními nezávislými přispěvateli (ze slova weblog). Hnutí za otevřený software nyní pracuje na 86 tisících programů, které mají představovat volný ekvivalent ke všemu, co nabízejí velké softwarové firmy. Jsme na prahu revoluční změny v použití softwaru, jak ho známe dnes.

PÁTÝ FAKTOR. Outsourcing informačních služeb byl přiveden na svět posledními měsíci milénia a obavou, že stárnoucí výpočetní systémy bank, ministerstev či leteckých společností se zhroutí, až přijde rok 2000 a tyto počítače ho nedokážou odlišit od roku 1900. Najednou nebylo dost hlav a rukou na vyhledání kritických míst programů a rozšíření formátu data na čtyři místa, a tak se sáhlo po programátorech z Indie. Nebyl to problém, spojení optickými kabely už bylo k dispozici. Napřed všichni ocenili hlavně to, že Indové jsou levní. Později však překvapeně zjistili, že jsou také vynikajícími odborníky. Outsourcing programátorské práce, call center a třeba i mzdových účtáren nebo rozesílání faktur, to vše už je dnes globálním standardem. Indickou ekonomiku vyvedl z roku na rok z izolace. Víc, někdejší rozvojovou zemi přeměnil v dravou velmoc.

ŠESTÝ FAKTOR. Off-shoring se obvykle ukazuje na příkladu Číny. V Americe se platí dělníkovi v továrně měsíčně 3 až 4 tisíce dolarů, v Číně 115 dolarů. To je obrovská arbitráž pracovních nákladů. V Indii pracuje 35 tisíc inženýrů na projektech převodu výroby nadnárodních firem do Číny a dalších zemí, včetně střední a východní Evropy. Veřejnost to často kritizuje, ale ve skutečnosti je převod výroby provázen i růstem vývozu, takže počet pracovních míst v USA v souhrnu vzrůstal.

SEDMÝ FAKTOR. Budování globálního dodavatelského řetězce přivedl k dokonalosti americký obchodní gigant Wal-Mart (dnes největší společnost USA s tržní kapitalizací 285 miliard dolarů). Má 5700 obchodních míst, to je jako tři největší evropští konkurenti dohromady.

Wal-Mart byl první, kdo začal nakupovat zboží přímo od výrobců, bez zprostředkovatelů. Problém je v tom, jak zboží do individuálních obchodních domů po celých Spojených státech dopravit. Řešení má podobu obrovského centrálního skladu, kam je zboží od výrobců sváženo na jedno místo, ale krabice a palety tam přicházejí už se štítkem, na kterém je vytištěn čárový kód příslušného cílového obchodního domu (a od letošního ledna čip RFID - Radio Frequency Identification). Logistický proces v centrálním skladu začne tím, že krabice se vyloží na dopravník a jedou po něm tak daleko, až je na tom správném místě mechanická ruka automaticky naloží do příslušného kamionu. Doprava mezi centrálním skladem, obchody a dodavateli je pak optimalizována centrálním počítačem.

Automatické jsou i objednávky zboží. Dodavatelé jsou napojeni na intranetovou síť Wal-Martu, kterou k nim proudí údaje od pokladen o každém prodaném kusu. Když zásoby klesnou na určitou úroveň, spustí to proces jejich obnovy.

System umožňuje takovou výměnu informací, že celý proces běží naprosto hladce, bez jakýchkoliv třecích ploch, a funguje s podporou satelitní sítě ve všech provozech Wal-Martu na celém světě. Podstatou však nejsou jen technologie, ale také bezprecedentní důvěra k obchodním partnerům, kteří mohou průběžně sledovat vývoj poptávky na kterémkoliv prodejním místě.

OSMÝ FAKTOR. Insourcing představuje další posun v tom, co už bylo zavedeno outsourcingem. Insourcing je služba specialisty, který od partnerské firmy přebírá nejen dílčí operace, ale ucelené činnosti ve svém oboru. Největší americká zasilatelská firma UPS tak přejímá celou logistiku pro své partnery. Ale nejen logistiku. Typický je případ záručních oprav notebooků Toshiba, které byly nejprve odesílány UPS z USA do Japonska a zpět, ale pak UPS převzala i opravy a zvládá to i s doručením třetí den.

Není to typický vztah poskytovatel služby - klient, protože poskytovatel hovoří jménem klienta v call centrech, v opravnách, v distribuci. Inženýři poskytovatele služby jdou do organizace partnera, analyzují výrobní, balicí a distribuční procesy a vybudují nebo přebudují a řídí celý dodavatelský řetězec. Takže i zde je součástí podnikatelského modelu extrémní důvěra.

Také spotřebitel může být aktivní součástí procesu a přebírat některé činnosti - například sám si doma vytiskne letenku pro EasyJet, kterou zaplatil po internetu, nebo sám sleduje po internetu stav své zásilky u UPS (společnost to vyjde dvacetkrát levněji než vyřízení dotazu v call centru). Mimochodem, letecká flotila UPS s 270 letadly je srovnatelná s 11. největší leteckou společností světa. K tomu mají 88 tisíc dalších dopravních prostředků, od kamionů až po motocykly. Denně přijímají 12 milionů požadavků na přepravu zásilek a doručují dvě procenta světového HDP.

DEVÁTÝ FAKTOR. In-forming je reprezentován vyhledávači Google, Yahoo a MSN Web Search. Google už je dostupný ve 100 jazycích a je používán k miliardě vyhledávání denně. Přes 50 procent těchto hledání se odehrává v angličtině a jen třetina z toho v USA. Google lidem slouží jako osobní dodavatelský řetězec informací. Ale také znalostí, neboť velké univerzity začaly na webu vyvěšovat své digitalizované knihovny. Můžete vyhledávat lidi s podobnými názory nebo zájmy. Je to oblast, kde budou vznikat zcela nové podnikatelské příležitosti a zcela nové trhy, jejichž rozsah se bude měřit v miliardách dolarů.

DESÁTÝ FAKTOR nazývá Friedman "steroidy", povzbuzovací prášky, nástroje, které usnadňují procesy tím, že je mění na digitální, mobilní, personální a virtuální. Konektivita, která umožňuje vytvářet komunity kdykoliv, kdekoliv, jakkoliv. Bezdrátové spojení. To je mimochodem unikátní výhoda Evropy, kde je mimořádně rozvinuté bezdrátové prostředí díky standardu GSM, společností, jako je Nokia, a nástupu mobilních komunikací třetí generace (3G). Amerika je znevýhodněna používáním příliš početných komunikačních protokolů.

.....

.....

...

Když to shrneme, svět prochází trojí konvergencí. První skupinu faktorů tvoří technologie, jejichž nástup znamenal vznik společného globálního hřiště. Druhou skupinu představují nástroje řízení, které zcela mění způsob, jak společnosti podnikají. Třetí vrstva pak představuje největší výzvu a pro někoho taky hrozbu pro budoucnost. Otevírá dveře pro vstup do zcela nového světa. Až dosud byly pod pojmem globální ekonomika myšleny jen Spojené státy, Japonsko a západní Evropa. Teď však přistupují také Čína, Indie, bývalý Sovětský svaz, střední a východní Evropa. Zdvojnásobil se počet lidí, kteří mohou dělat tuto práci.

A pak je tu další revoluce, zviditelnění globálního obchodu, ale ta už vlastně začala. Můžeme to ilustrovat na příkladu kontejnerové přepravy. Firma Unisys například postavila obrovskou síť, která sleduje tranzit pomocí satelitů a čipů RFID, jež automaticky hlásí totožnost, a tak lze kdykoli lokalizovat každý sledovaný prvek. Nabízí nástroj na vizuální sledování globálních dodavatelských řetězců velkým distribučním organizacím kdekoliv na světě. To jim umožní, aby mohly své dopravní cesty optimalizovat a zásadně přestavět. Navíc v letecké budově buduje rezervační systém, uchytila se i ve finančních službách.

Svět směřuje k novému věku čísel

Firmy složené z matematiků a počítačových odborníků se tvrdě prosazují ve světě byznysu. Spojení vysoké matematiky a počítačového modelování v minulých desetiletích přeměnilo vědu a inženýrské obory. Předchozí generace matematiků obrátily finance naruby a sběrači dat z rozsáhlých spotřebitelských a firemních databází vytěžili každé zrnko užitečných informací. Dnes pomáhají při plánování reklamních kampaní, mění způsob, jakým zpravodajové i vědci v mikrobiologických laboratořích provádějí výzkum, a pracovníkům marketingu umožňují navazovat individuální vztahy se zákazníky. Spolu s tím se ekonomika čím dál více noří do říše čísel.

V minulém desetiletí velká část lidstva začala pracovat, hrát si, povídat si i nakupovat po síti. Obrovskou kapacitu sítí naplňujeme digitálními informacemi. Kousky našich životů teď zůstávají obsaženy v databázích, mnohdy veřejně přístupných. Z obchodního hlediska zrovna prosí o to, aby je někdo analyzoval. A tak

nejlepší matematici se postupně stávají světovou elitou. Některé odhady uvádějí, že je jich sotva pět tisíc. Každý z nich ovšem oplývá stejnou mocí jako celé zástupy absolventů manažerských oborů z Harvardu, kteří o generaci dříve okupovali nejdražší kancelářská apartmá na nejlepších adresách.

Ve světě plném dat se i my stáváme těmi nejcennějšími vzorky pro matematické maniaky. Sestavují se *matematické modely* zákazníků a zaměstnanců. Budeme modelováni jako zaměstnanci, kupující, voliči a pacienti. Některé ze simulací budou mít naše jména i kreditní karty, možná dokonce několik genetických informací. V jiných simulacích bude naše identita ukryta. Společnosti i vlády je ale přesto budou používat, aby se rozhodly, jak nás přimět k nakupování, zdravému způsobu života a zvyšování produktivity. Zvětšující se přísun dat dává společnostem vědomosti, díky nimž se mohou soustředit na jednotlivé zákazníky. Zatím nejtypičtějším případem rozkladné síly matematiky je reklama. Gogole a další internetové firmy založené na matematice dělají z reklamního odvětví, které vyrostlo na nápadech, představách o budoucnosti a ostatních vztazích, sérii výpočtů. Jsou úspěšné, protože zkrátka dobře vědí, co si jejich budoucí zákazníci prohlížejí, na co klikají, a často také, co si kupují.

Matematické modelování chování lidstva se bude ve 21. století řadit k nejlepším obchodním příležitostem. Zároveň s tím, jak k matematikům budou proudit nové balíky dat z atmosférických čidel i milionů bezpečnostních kamer, bude se tento byznys rozrůstat, aby pokryl většinu fyzického světa. Je to paralelní svět, který pomalu nabývá formy laboratoře přicházející s inovacemi a objevy složenými z čísel, vektorů a algoritmů. Matematici pak matematiku dělají i z nás.

Schopnost matematiků dát smysl osobním údajům a modelovat chování jednotlivce nevyhnutelně povede k dalšímu narušení soukromí. Rozmach matematiky může prohloubit obavy z narůstající bezmoci jednotlivce a vést k neblahým obavám, že matematika dokáže určit osud, počínaje solventností a konče geonomovou mapou každého z nás. Spojení mezi moderními způsoby získávání dat a vysokou matematikou nicméně představuje ohromnou sílu, která lidstvu může pomoci v přemáhání pohrom.

Společnosti dostávají čím dál tím více údajů o svých procesech a pracovnících a řada z nich je využívá ke zvýšení produktivity a reorganizaci pracovišť. A tyto změny se nemusí omezovat na jednu společnost. Modelovat se dají rozsáhlé, mnohdy celoplanetární projekty, které se následně rozloží na malé části, z nichž každou k provedení dostane ten, kdo je k tomu nejzpůsobilější.

Dnes se ve výzkumném středisku IBM věnují průzkumu lidí. V týmu pracují odborníci na „těžbu dat“, statistici a specialisté zaměřeni na výzkum činností, procesů a postupů. A místo modelů strojů se budují modely lidí. Zpracovává se náhodné chování včetně ne vždy přímočarého chování lidského do matematických modelů. V konkrétních podmínkách se matematický tým shání po dalších a dalších údajích. Uskutečnění celkového programu bude trvat léta, neboť lidé jsou komplikovaní, ale podobné programy nás nakonec dostihnou, éra přeplněná čísly se tak rozběhne naplno.

V rámci této matematické revoluce bude nutné budovat obchodní činnost na základě získaných dat, aniž by bylo třeba obětovat soukromí. Matematici stojí v ohnisku bitvy o soukromí, pracuje se na vývoji systému, který by měl chránit jedince a zároveň umožnit práci s jejich údaji. Stejně jako se matematici musejí „poprat“ s nepředvídatelností a záhadami člověka, musejí se manažeři a podnikatelé tužit v matematice. Měli by o matematice vědět tolik, aby byli schopni zvážit předpoklady skrývající se za čísly.

Svět spekulantů

Existují obrovské sumy peněz, které nekontroluje žádná politická moc, tedy žádný stát. Tyto peníze nejsou vázány na žádné území ani na žádné výrobky, továrny, zaměstnance. Říká se jim spekulativní kapitál. Jeho vlastníci se účastní pulsujícího rytmu světových burz jako hráči v kasinu. Hledají, kdy by vydělali co nejvíc. Kupují a prodávají a jejich jediným měřítkem je okamžitý zisk, zvětšení kapitálu a jeho opětovné vložení do hry. Nezajímá je politický dopad, sociální podmínky lidí, vojenské aliance či další následky způsobené jejich rozhodnutím. Oni jen sledují čísla a kupují a prodávají. Jejich rozhodování je ovlivněno celou řadou faktorů, z nichž ten nepodstatnější a nejdůležitější je právě globálnost jejich pohledu. Nejsou omezeni žádným světadílem.

Jak upozorňuje polský sociolog Zygmunt Bauman⁵ v knize *Globalizace – Důsledky pro člověka*, hlavní nebezpečí tohoto kapitálu je jeho nevázanost na jakékoli území ve světě, jeho mobilita, schopnost rychle se přesunovat a způsobovat místní krize.

V důsledku neomezeného a nezastavitelného šíření pravidel volného obchodu a především volného pohybu kapitálu a financí se „ekonomika“ postupně stále více vyjímá z politické kontroly. Vždyť základním významem slova „ekonomika“ je „oblast nepolitického“. Očekává se, že o to, co zbylo z politiky, se tak jako za starých dobrých časů postará stát, avšak ničeho z toho, co souvisí s hospodářským životem, se stát nesmí ani dotknout. Každý pokus v tomto směru by vyvolal okamžitou a zuřivou trestnou akci světových trhů. Zase jednou by se ke zděšení právě vládnoucího týmu v celé nahotě ukázala ekonomická neschopnost státu.

Podle propočtů Reného Passet⁶ z roku 1997 dosahovaly čistě spekulativní měnové finanční transakce celkového objemu 1300 miliard dolarů denně, tedy padesátkrát většího, než byl objem komerčních aktivit, a téměř stejného, jako byla celková částka ve výši 1500 miliard dolarů, již představovaly veškeré rezervy všech „národních bank“ na světě⁷. „Žádný stát“, uzavřel Passet, „tak nemůže odolávat spekulativním tlakům trhů déle než pár dní.“ Pozn.: nyní jsou částky *řádově* podstatně vyšší.

Pokud je stát závislý na nadnárodní ekonomice, nemá jeho politická reprezentace žádnou manévrovací možnost. Snaha zavést jakákoliv ochranná opatření vyvolá okamžitou trestnou akci, například zamezení přístupu k fondům Světové banky. Stát má pouze jediný ekonomický úkol, který musí plnit: zajistit vyrovnaný státní rozpočet a pro tento účel minimálně zasahovat do podnikání nadnárodních subjektů, ba co víc, vytvářet pro podnikání těchto subjektů výhodnější podmínky, než jaké mají domácí společnosti.

⁵ Bauman, Z.: *Globalizace – Důsledky pro člověka*; Mladá fronta, Praha 1999

⁶ Passet, R.: *Ces promesses des technologies de l'immatériel*; Le monde diplomatique, 1997, str. 26

⁷ Den co den se na devizovém trhu směňuje 1500 - 1800 miliard dolarů. Podstatnou většinu těchto transakcí činí transakce čistě spekulativní, bez přímého sepětí s výměnou zboží, služeb či investicemi. Mobilizovatelné zdroje všech centrálních bank Evropské unie, Spojených států amerických a Japonska se sotva rovnají objemu každodenních transakcí na devizovém trhu. – zdroj: <http://www.blisty.cz/2001/12/21/art9544.html>

Victor Keegan v komentáři k výsledkům Zprávy o vývoji lidstva z roku 1996 (Human Development Report), vydávané OSN, v níž stojí, že celkové bohatství horních 358 "globálních miliardářů" se rovná souhrnu příjmů 2,3 miliardy nejchudších lidí (45 % světové populace), nazval dnešní přeskupování světových zdrojů *novodobou formou lupičství*. Takzvaným "rozvojovým zemím", které představují přibližně 80 % světové populace, náleží ve skutečnosti pouze 22 % globálního bohatství. To však rozhodně není mez, za kterou již soudobá polarizace nepůjde, protože podíl globálního příjmu, který dnes připadá na chudé, je ještě menší: v roce 1991 obdrželo 85 % světové populace pouze 15 % světového příjmu. Není divu, že propastně skrovné 2,3 % globálního bohatství, které vlastnilo 20% nejchudších zemí před třiceti lety, od té doby ještě dále klesly na 1,4 %, jak uvádí Zygmunt Bauman⁸.

Globální komunikační síť, jež se velebí jako vstupní brána k nové, dosud neslýchané svobodě a především technologický základ nastávající rovnosti, je prokazatelně využívána velmi selektivně; spíše než brána je to úzká štěrbinu v tlusté zdi. Jen málo (a stále méně) lidí dostává propustku opravňující k průchodu. *"Jediné, co dnes dělají počítače pro třetí svět, je, že přesněji zaznamenávají jeho úpadek,"* říká Keegan. "Kdyby se (jak zjistil jeden americký kritik) oněch 358 lidí rozhodlo ponechat si každý asi tak pět milionů dolarů, aby se nějak protloukli životem, a zbytek by rozdali, v podstatě by mohli zdvojnásobit roční příjem téměř poloviny lidstva."

Extrémně bohatým přinesla globalizace další příležitosti ještě rychleji vydělávat peníze. Tito lidé využili nejnovější technologie k tomu, aby nevídanou rychlostí přesouvali kolem zeměkoule obrovské částky peněz a *spekulovali* ještě úspěšněji. Na život chudých nemá tato technologie bohužel žádný vliv. Globalizace je vlastně paradox. Zatímco velmi malému množství lidí je ohromně prospěšná, dvě třetiny světové populace vynechává či marginalizuje.

⁸ Bauman, Z.: Globalizace – Důsledky pro člověka; Mladá fronta, Praha 1999; str. 43

Světlu vládne kreativita

Byznys založený na znalostech v podobě, v jaké ho známe, začíná být zatlačován do pozadí něčím novým – *kreativní ekonomikou*. Zatímco politikové spolu s vědci lomí rukama nad outsourcingem inženýrských, softwarových, účetních a stovek jiných vysoce specializovaných pracovních míst včetně nejkomplicovanějších služeb – nemluvě o výrobě, která masivně směřuje do Asie – americké společnosti přecházejí na další úroveň ekonomické aktivity.

To, co bylo kdysi pro podniky středem zájmu (cena, kvalita a většina činností levé mozkové hemisféry, tedy digitalizovaných analytických úkonů spojených s vědomostmi), se velmi rychle posouvá k hůře placeným, nicméně značně vzdělaným a zaškoleným Číňanům, Indům, Maďarům, Čechům nebo Rusům. Místo toho se klíčovou způsobilostí stává kreativita, již má na starost pravá hemisféra. Chytře uvažující podniky se jí snaží využít k zajištění maximálního růstu, a tím se mění pravidla hry. Už nejde jen o matematiku a přírodní vědy. Jde o *imaginaci*, a především o *inovaci*.

Stále více tak dochází k přeměně vědomostí na zboží. Jsme svědky toho, jak globalizace ničí výrobu automobilů, elektroniky a jiné typy výroby. A to přestože se předpokládalo, že *znalostní ekonomika* potrvá věčně a bude nadále posilovat pozici Spojených států s jejich vynikajícími univerzitami, fantastickými laboratořemi, inteligentními přistěhovalci a duchem podnikatelské kultury. Jenže i jinde ve světě se objevuje čím dál víc skutečně chytrých a schopných inženýrů a vědců.

Americké společnosti se proto častěji zaměřují nejen na produkty, ale spíše na zkušenosti spotřebitelů. Spojené státy v rozvíjení kreativní ekonomiky zatím vedou. Nové formy inovací, působící jako hnací síla, jsou založeny na dokonalém pochopení spotřební kultury, na schopnosti určit, co lidé chtějí, ještě předtím, než to sami dokážou vyslovit. Skutečnost, že americké společnosti působí na pořád ještě největším spotřebním trhu na světě, jim poskytuje obrovskou výhodu. Výhodu jim rovněž přináší umění myslet mimo vyjeté koleje.

Noví zvěstovatelé se soustředují na mikroinovace. Učí společnosti, jak využívat emocí zákazníků, propojují výzkum a vývoj s potřebami klientů, pozměňují motivační systémy pro zaměstnance, aby kladly větší důraz na kreativitu. Ke změně paradigmatu dojdeme tak, že dokážeme o prožitcích a zkušenostech spotřebitelů přemýšlet nově. Vývoj ekonomiky směrem ke kreativě už nějakou dobu probíhá. Steve Jobs⁹ vytvořil ze společnosti Apple v tomto smyslu model. A firmy po celém světě vidí, že úspěch Applu¹⁰ stojí na *designu a inovacích*, z čehož si berou ponaučení. Všichni šéfové špičkových firem se dnes hlásí ke kreativě a z jejich úst zaznívá: kreativita a představivost aplikované na podnikání znamenají inovace; nejvyšší vedoucí pracovníky hodnotíme podle šíře jejich fantazie, protože imaginativní vůdčí osobnosti mají odvalu financovat nové nápady, vést spolupracovníky k objevování lepších myšlenek a učit je *brát na sebe riziko*. I profesor ekonomie na Univerzitě v Chicagu Steven Levitt¹¹ ve své knize *Freakonomics* napsal, že většina z nás neumí dobře *vyhodnocovat rizika*. (Konstatuje, že se daleko více bojíme nepříliš pravděpodobných hrozeb, například toho, že bude mít technické potíže letadlo, v němž cestujeme, než rizika daleko běžnějšího, například autonehody. Rozdíl v naší reakci na tato rizika je, že si myslíme, že autonehodu můžeme ovlivnit, zatímco na první událost nemáme žádný vliv.)

A tak se začíná psát historie přechodu od znalostní ekonomiky k ekonomice kreativní. Noví guru povstali z hlubin konce 90. let, kdy se transformovaly dříve nabyté zkušenosti a překonával šok z asijské konkurence. Nyní šéfům firem chtějí ukázat cestu vedoucí dál, než kam sahá ekonomika založená na znalostech, cestu k podnikatelskému modelu s ještě vyšší přidanou hodnotou. Tvrdí, že našli způsob, jak ve světě nízkých cen zajistit vysoké marže, jak produkty na trhu plném zboží odlišit. Prohlašují, že našli metodiku zajišťující triumf nad asijskými konkurenty. Jsou těmi, kdo ve světě zaplaveném technologiemi *vzývají fantazii*, jsou šampióny inovací v moři globálního

⁹ výkonný ředitel společností Apple Computer a Pixar Animation Studios

¹⁰ Společnost Apple – se v průzkumu „The most innovative companies - světoví lídři v inovacích“ provedeném společností Boston Consulting Group mezi 940 špičkovými manažery v 68 zemích světa v roce 2005 jednoznačně umístila na prvním místě s 230 hlasy; důvody: poskytuje zákazníkům vynikající prožitek z výjimečného designu, neustále přichází s novými myšlenkami a nápady, jež mění staré kategorie, jako například hudební přehrávače. Trvale rozvíjí podnikatelský model i značku. (http://www.bcg.com/publications/files/BCG_Innovation_2005_Survey_Report.pdf)

¹¹ Levitt, S., Dubner, S.: *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*; Harpercollins, 2005
<http://www.freakonomics.com/thebook.php>

zboží. Budování kreativních a inovativních společností představuje do budoucna nesmírně náročný úkol. A revoluce sotva začala.

Je obtížné osvojit si nové myšlení a přístup k designu a inovacím. V 90. letech spočívala inovace ve vyvíjení nových technologií v laboratoři a v navržení produktu, který se pak „předhodil“ spotřebitelům. Dnes inovace znamená sledovat zákazníky a zjišťovat, co chtějí, a pak je pomocí nových produktů uspokojit. Jak je vidět, začínáme se více zajímat o člověka, jako o spotřebitele a uživatele. Zisk je rozhodující, ale jeho vytváření „*polidštěno*“. Firmy by proto měly najímat více antropologů a sociálních psychologů a méně techniků.

Konzumentský reflex

Životní ambice se často vyjadřují z hlediska mobility, svobodné volby místa, cestování, obeznámenosti se světem. Životní strachy se naopak líčí jako omezení, nedostatek změny, nedostupnost míst, která jiní snadno navštěvují, zkoumají a těší se z nich. „Dobrý život“ je život v pohybu, přesněji řečeno znamená uspokojení z jistoty, že když člověka omrzí zůstat dále na místě, nic mu nebrání je změnit. Svoboda začala znamenat především *svobodu volby* a volba získala nápadnou prostorovou dimenzi.

Étos této společnosti vyhlašuje: Cítíš-li se špatně, jez! *Konzumentský reflex* je melancholický a předpokládá, že sklíčenost se projevuje jako pocit prázdnoty, chladu, ochablosti – že je zde potřeba naplnit se teplými, vydatnými, vitálními věcmi. Samozřejmě to nemusí být jídlo, co způsobí, že se budeme cítit uvnitř šťastni. Hltavost je cesta ke spáse – konzumuj a měj se dobře!

Stejně tak je tu neklid, mánie neustálé změny, pohybu, něčeho jiného. Sedět na místě znamená zemřít. *Konzumerismus* je tak sociální analogií psychopatologie deprese s jejími dvěma protichůdnými symptomy: vyčerpání a neschopnosti usnout. Konzumentskou hru nelze nazvat chtivostí po nabývání a vlastnění ani shromažďováním bohatství v jeho materiálním, hmatatelném smyslu, ale spíše vzrušením z nových a nebyvalých dojmů. Konzumenti jsou především sběrači požitků.

Být v pohybu (hledat, pátrat, nenacházet, či přesněji řečeno zatím nenajít) neznamená pro konzumenty ve společnosti konzumentů důvod ke sklíčenosti, ale příslib ráje nebo snad ráj sám. Touha netouží po uspokojení, naopak, touha touží po touze. V jejich druhu cestování plného nadějí je příjezd prokletím. Vyhlička na uhasínající a mizející touhu, na to, že v dohledu nezůstane nic, co by ji vzkřísilo, nebo že se člověk ocitne ve světě, ve kterém není nic, po čem by se dalo toužit, musí být tím nejchmurnějším z děsů ideálního konzumenta. A tak žijí od atrakce k atrakci, od pokušení k pokušení, od vyčenení jednoho pamlsku k hledání jiného – každá atrakce, pokušení, pamlsk je nová, jiná a přitažlivější než předešlá. Proto je konzument člověkem v pohybu a v pohybu je nucen zůstat.

Co se konzumentského reflexu týče, je namístě asi zmínit paralelu mezi psychologií jedince a jeho tendencí konzumovat a jakousi makropsychologií, kdy k *pocitu uspokojení* dochází při *ekonomickém růstu* jako nutné podmínce pro makroekonomické ale i politické chápání úspěšnosti realizace tržní ekonomiky – už i stav stagnace je noční můrou všech velkých ekonomických kormidelníků.

Světová internetová síť – závislá nezávislá

Mnoho lidí se domnívá, že světová internetová síť je mezinárodní a svobodná. Oba tyto rozšířené předpoklady jsou ovšem, mírně řečeno, naivní. Internet totiž není nehmotný, jeho podstata spočívá v počítačích, fyzicky umístěných na konkrétních místech. A to znamená, že jsou i vlastněny a ovládány konkrétními organizacemi.

Závisle nezávislá. Nejdůležitější z těchto organizací je ICANN (The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers). Ten dohlíží nad takzvanými kořenovými DNS (Domain Name System) servery. Tyto počítače umožňují lidem používat textové adresy internetových serverů. ICANN ovládá deset¹² ze třinácti těchto serverů, které ve světě fungují. Přitom to zdaleka není nezávislá mezinárodní organizace. De facto je přímo ovládaná americkým ministerstvem obchodu, což většině ostatních států vadí. Kontrakt vlády Spojených států, na jehož bázi ICANN pracuje už

¹² <http://www.icann.org/>

od roku 1998, má v roce 2006 vypršet a organizace by měla přejít pod skutečně nezávislou správu. A v tom je ohnisko všech sporů, které se kořenových doménových serverů týkají.

V době, kdy se *internet* vyvinul z americké vojenské sítě Arpanet, totiž velmi málo lidí předpokládalo, že se během pár let stane nejdůležitějším komunikačním prostředkem na zeměkouli, o ziscích plynoucích z komerčního využití ani nemluvě. Nikomu tedy příliš nevadilo, že americká vláda hradí náklady na provoz nejdůležitější části sítě, zvláště když se servery nacházely na americkém území. Fakt, že má nad těmito počítači Washington kontrolu, tehdy nikoho příliš nezajímal.

Prudký rozvoj informačních technologií a internetu silně předběhl dobu a schopnosti politiků reagovat na něj. Světová síť má v současnosti kromě ekonomického a technického i *strategický význam*. Je to komunikační prostředek, umožňující bez jakýchkoli investic zcela bezpečné, rychlé a nezjistitelné předávání dat. To si samozřejmě uvědomují i teroristé. Americká vláda se tedy úporně brání předání moci nad světovou sítí skutečně nezávislé mezinárodní organizaci, protože dohled nad obsahem kořenových serverů jejím tajným službám umožňuje podrobně sledovat rostoucí technické schopnosti teroristických organizací a za jistých podmínek i zdroje jejich financování.

Názorovou protiváhu Spojeným státům se snaží vytvořit například Evropská unie nebo OSN. Obecně všichni kromě Američanů souhlasí s tím, že je třeba ICANN dostat z vlivu vlády Spojených států. Evropa trvá na přísně apolitickém přístupu a nepřeje si existenci mezinárodní správy. To obnáší zejména zajištění funkce ICANN coby nadace pod mezinárodním, nikoliv americkým právem. O funkční stránku věci tu v žádném případě nejde. Jde spíše o principiální otázku, zda si jedna země může osobovat právo na *kontrolu internetu* a celosvětových komunikačních prostředků, které postupně na síť přecházejí.

V kontextu internetové „nezávislosti“ je inspirativní článek z 11. května 2006 amerického tisku USA Today¹³, kde se uvádí, že americká rozvědka tajně shromažďuje záznamy o telefonních rozhovorech Američanů. Cílem je snaha vybudovat databázi záznamů o veškerých rozhovorech, které se v zemi uskutečňují. Deník s odvoláním na nejmenované zdroje napsal, že má informace o tom, že některé telekomunikační společnosti začaly záznamy o hovorech desítek milionů jejich zákazníků krátce po útocích z 11. září 2001 předávat americké Národní agentuře pro bezpečnost (NSA). Ta se zaměřuje na kódování a elektrotechnickou špionáž a je označována za nejutajenější vojenskou agenturu USA. Program nezahrnuje odposlouchávání či nahrávání telefonátů. Dokumentuje jen, kdo s kým hovoří v obchodních či soukromých rozhovorech, zda jde o místní či dálkový hovor. Naprostá většina lidí, jejichž telefonáty jsou takto archivovány, není podezřelá ze spáchání žádného trestného činu. „Je to největší databáze, jaká kdy byla na světě shromážděna,“ uvedl jeden ze zmiňovaných zdrojů, který je s programem NSA seznámen.

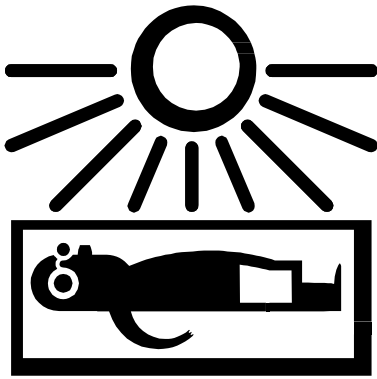
Sledování – šmírování (Google): Družicový snímek jsem si stáhla z věhlasného serveru Google. A neprohližím si jen Prahu, ale celý svět. Většina Zeměkoule je zde z letové hladiny deseti kilometrů. Zatím. Hnízdo firmy Google poblíž San Francisca je vykresleno jakoby z padesátimetrové výšky. Kdyby někdo seděl u stolků zahradní restaurace, viděli bychom mu do talíře. Dnes Campus Google, zítra celá Kalifornie - a za čtyři roky bude podrobně zfocen celý svět. Žijeme v průzračném světě. Hubbleův orbitální teleskop nám zprostředkovává pohledy do nejhlubšího vesmíru. Spousta podobných dalekohledů se z oběžné dráhy dívá na opačnou stranu. A vidí vše. Celý svět se nachází v přímém přenosu. Ulice jsou sledovány miliony kamerových systémů, stejně jako interiéry bank, obchodů a šaten na plovárnách. A šmírování můžeme být nejen opticky. Naši pozici spolehlivě určí aktivovaný mobil nebo platba kreditní kartou. Pak si nás Velké oko zaměří a uvidí, co právě děláme. Takto sledování jsme už dlouho. Nyní se nám ovšem otvírá nová perspektiva. My sami se můžeme stát pozorovateli!

¹³ http://www.usatoday.com/news/washington/2006-05-11-nsa-database-furor_x.htm

Tendence mohou být ale i opačné – izolace, ochrana soukromí. Příkladem budiž třeba typicky „městský strach“. Ten na rozdíl od obav, jež kdysi vedly k budování měst, pramení z obavy „nepřítele uvnitř“. Tento druh strachu nás netlačí ke starostem o integritu a pevnost města jako celku (jako kolektivního majetku a kolektivního garanta individuální bezpečnosti), nýbrž k izolaci a opevňování vlastní usedlosti uvnitř města. Zdi, stavěné kdysi kolem města, nyní probíhají křížem krážem městem samým. Hlídané čtvrti, ostře sledované veřejné prostory se selektivním vstupem, po zuby ozbrojené strážce u bran a elektronicky ovládaných dveří – to vše je dnes zaměřeno proti nežádoucím spoluobčanům, nikoli proti cizím armádám, loupežníkům, potulným banditům a jiným do velké míry neznámým nebezpečím číhajícím v úkrytu za branami města. V dnešní megalopolis již není hlavní strategií přežití držet při sobě, nýbrž vyhýbat se a separovat. Nikdo se neptá, zda milovat nebo nenávidět svého bližního. Toto dilema se řeší udržováním bližních v bezpečné vzdálenosti od těla, a volba tak není nutná. Situace, kdy je třeba rozhodnout mezi láskou a nenávistí, nenastávají.

Diagnóza – ztráta komunikace: Co třeba internet a zdravý životní styl? Na jedné straně velmi usnadňuje život, na druhé redukuje mezilidské vztahy. Myslím, že je to stejné, jako to bylo v rodinách, když přišla televize. Nepochybně komunikace vážla, resp. se utvářela jiná. Lidé místo komunikace mezi sebou sedí u obrazovky a sdílejí emoce vyvolané tím, co vidí. Podobně je to s internetem, který dramaticky změnil svět a nebývale rozšířil možnosti komunikace na dálku. Profesor Cyril Höschl¹⁴ říká: „Adolescenti sice dnes tolik nekomunikují s rodinou, ale komunikují mezi sebou, a to v rozsahu, který jsme si nikdy předtím nedovedli představit. Takže nejde o ztrátu komunikace, ale o její hlubokou proměnu.“ A já se ptám: „*Ustojíme to, ...?!*“

¹⁴ Ekonom č.31 (4.-10.8.2005), str. 25

PŘÍRODA, TRVALE UDRŽITELNÝ ROZVOJ

Římský klub

Že svět tvoří globální ekosystém, lidstvo začalo vnímat poměrně pozdě, až v šedesátých letech 20. století. Ochrana životního prostředí v celoplanetárním měřítku je poměrně mladým a novým tématem, které položilo základy globalistickým úvahám. Však jsou také *ekologové* jedni z prvních, kteří spolu s ekonomy začali v globálním měřítku uvažovat. A hned od počátku se ke globalizaci z hlediska svého oboru stavěli kriticky. Jako jeden z prvních dal podnět k systematickému zkoumání vztahu ekonomiky a životního prostředí Římský klub. Na jeho půdě se poprvé na konci šedesátých let postulovala myšlenka *trvale udržitelného růstu*.

Římský klub byl založen v dubnu 1968 jako nevládní organizace. Popudem k založení se stala ekonomická krize, která v r. 1968 postihla svět. Tehdy byly přerušeny křivky progresivního růstu, které již nikdy nenabýly poválečné hodnoty. Římský klub podporuje výzkum a vydávání zpráv, z nichž asi nejznámější jsou Meze růstu, kniha, která vyšla roku 1972 v 37 jazycích ve 12 miliónech výtisků a která významně upozornila na nebezpečí vyplývající z toho, že zdroje Země jsou konečné a nemohou podporovat neomezený exponenciální růst. Poukazuje i na hrozivou populační explozi, neefektivní spotřebu a prudce se zhoršující devastaci životního prostředí. Prokazuje se, že pouze omezením spotřeby lze dosáhnout ekologické rovnováhy a trvale udržitelného rozvoje. V r. 1995 vydali autoři Mezí růstu další knihu, nazvanou Překročení mezí. Již sám název druhé knihy o mnohém vypovídá. Zatím poslední v řadě zpráv

vypracovaných pro Římský klub je kniha Faktor čtyři, jejíž hlavní myšlenkou je to, že již dnes je možné dosáhnout dvojnásobného blahobytu s poloviční spotřebou přírodních zdrojů.

Ochrana životního prostředí v globálním měřítku se následně stala jedním z témat mezinárodních vztahů. První mezinárodní konference Organizace spojených národů věnovaná tomuto tématu se sešla v roce 1972 ve Stockholmu. Znečišťování ovzduší, vývoz odpadů a drancování přírodních zdrojů se stalo od druhé poloviny osmdesátých let horkým tématem a právě na tématu globální ochrany životního prostředí se profiloval vztah mezi bohatými a chudými zeměmi. Začalo se jim říkat bohatý průmyslový Sever a chudý zemědělský Jih.

Trvale udržitelný rozvoj

Klíčovou definicí trvale udržitelného rozvoje (TUR) je takový rozvoj, který uspokojuje *potřeby přítomnosti*, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby. Potřeby (v anglickém smyslu needs) a jejich naplňování jsou všeobecně chápány jako subjektivní kategorie.

TUR není ovšem neměnným stavem harmonie, nýbrž procesem změn, v němž se využívání zdrojů, orientace investičního a technického rozvoje, jakož i vývoj institucionálních struktur uvádějí v *soulad se současnými i budoucími potřebami*.

Koncept trvale udržitelného rozvoje tedy musí stanovovat a určovat dovolenou míru využívání bohatství každého jednotlivce, jakož i jeho chování při směně vlastních statků s jinými subjekty. Ale zřejmě žádná skupina sebeosvícenějších expertů nebude schopna určit, *kolik a jakých zdrojů* může být v danou chvíli použito, aby nebyly omezeny potřeby budoucích generací, nehledě na téměř neřešitelný režim následného rozdělení „*práva spotřebovat*“ vyčleněné zdroje ve světě. Není ani zcela jasné, zda by bylo třeba zachovat každé další generaci 99 nebo 95 procent některého z neobnovitelných zdrojů. A i kdyby každá generace vyčerpala jen dvě setiny zdrojů, celé budou vyčerpány za padesát generací. Zatím se ale jeví pro člověka nejužitečnější získávat z přírody primární suroviny.

Environmentální politika a udržitelný rozvoj ⁽¹⁵⁾

V knize Václava Mezřického¹⁵ se píše, že vyvážený přírodní systém představuje pro lidstvo nenahraditelný ekologický servis. Člověk zmíněné ekologické služby závažným způsobem narušuje (skleníkový efekt, poškozování ozonové vrstvy, ohrožení biodiverzity). S prostředím na Zemi se něco děje. O něčem máme poměrně dostatek údajů, o něčem mnoho nevíme. Málokdo z lidí chce žít v nejistotě. Snížení tlaku na prostředí je pravděpodobně jedna z možností, jak tuto nejistotu zmenšit.

Autoři zmíněné knihy nabízejí v rovině sociálního inženýrství např. toto řešení: „zastavit a zvrátit populační růst, takže snižující se počet obyvatel Země i se svou vysokou spotřebou se vejde do environmentálních limitů planety“ nebo z pohledu environmentálního: „snížit spotřebu materiálu a energie desetinásobně, nebo vyvinout nové technologie, které budou desetkrát efektivnější“. Dovolím si poznámku: „Jinými slovy – v reálné rovině autor nic nenabízí“. Velice případná mi přijde i reakce jednoho recenzenta knihy Mezřického: „A možná by také stálo za úvahu knihu přeložit do čínštiny.“

Komunitární Strategie udržitelného rozvoje, schválená v Göteborgu v roce 2001, ukládá řadu úkolů založených na principech udržitelnosti, např. posuzování vlivu návrhů hlavních politik na udržitelnost. Reálný vývoj ale potvrzuje, že formulované úkoly jsou p ř í l i š ambiciózní. Summit EU v Barceloně v roce 2002 pak konstatuje, že „strategie je extrémně měkká a abstraktní“, a její zavedení bylo odloženo s tím, že je třeba zajistit kvalitnější právní úpravu – jak vidno, ani summit nemusí reálně nic nabízet.

¹⁵ Mezřický, V.: Environmentální politika a udržitelný rozvoj; Portál, Praha, 2005

Jak jsme na tom. A co dál? Strategický audit ČR¹⁶

Dozvídáme se, že za základní východisko úvah o stavu a vývoji naší společnosti máme pokládat *otázky kvality a udržitelnosti života*. Zařazení na toto přední místo je diktováno nynější módou preferovat „udržitelnost“ života. Jde o mezinárodní „well being“ a „sustainability“, jež jsou výsledkem působení sociálních, zdravotních, ekonomických a ekologických podmínek, v nichž konkrétní společnost žije. Nejdůležitějšími charakteristikami kvality života jsou materiální podmínky, zdraví, lidské vztahy a začlenění jedince do širší společnosti, což lze shrnout do tří pilířů: *ekonomického, environmentálního a sociálního*.

Trocha čísel: Index lidského rozvoje (HDI – Human Development Index) podle výzkumu UNDP 2005¹⁷ řadí Českou republiku mezi 177 zeměmi na 31. místo, ale až na 19. místo mezi 25 zeměmi Evropské unie.

V práci se dále uvádí, že Česko je považováno za jednu z nejhůře ekologicky postižených velkých oblastí Evropy. Z tohoto důvodu se navrhuje: zvyšování ekologické gramotnosti obyvatelstva, dobudování institucí zabývajících se environmentálními problémy, podpora *udržitelnosti rozvoje* energetiky, dopravy, zemědělství a dalších odvětví a řešení konfliktů mezi politickými a ekonomickými zájmy.

V rámci shrnutí publikace autoři sami říkají: „*Tady musíme čtenáře zklamat*“, neboť jejich dílčí závěry a hlavně formulace eventuálních doporučení je k tomuto závěru opravňují.

Ostatně ani doporučení Lisabonské strategie¹⁸ EU z roku 2000 nejsou formulovaná nějak „pregnantněji“:

- Stát se nejkonkurenceschopnější ekonomikou světa
(Pozn. : O pár let později je již EU zdrženlivější ...)

¹⁶ Potůček, M.: Jak jsme na tom? A co dál? Strategický audit České republiky; SLON, Praha, 2005

¹⁷ http://hdr.undp.org/statistics/data/country_fact_sheets/cty_fs_CZE.html

¹⁸ Lisabonská strategie byla schválena na zasedání Evropské rady v Lisabonu na jaře roku 2000 s desetiletým časovým horizontem do roku 2010. Jejím hlavním smyslem je podpora ekonomického růstu a konkurenceschopnosti EU zejména ve vztahu k USA.
<http://www.mpo.cz/dokument2860.html>

- Zajistit více a lepších pracovních příležitostí.
- Podpora vzdělání, výzkum vývoje a inovací a urychlení přechodu ke společnosti vědění.
- Posílení sociální soudržnosti.

P.S.: V roce 2002 byla Lisabonská strategie rozšířena o environmentální pilíř. Vláda České republiky tento bod schválila rovněž v roce 2002.

Strategie udržitelného rozvoje

Efektivní rozhodování v problematice udržitelného rozvoje vyžaduje integraci řady vládních politik i účast veřejnosti. Koncem roku 2004 schválila vláda ČR dokument zabývající se strategií udržitelného rozvoje. V jeho východiscích se objevuje nové, rozšířené pojetí udržitelného rozvoje. Zatímco obsahem předchozího vládního konceptu byla jednostranná orientace na environmentální rozvoj, v pozměněné strategii se stává východiskem aktuální potřeba zajistit vyváženost v rozvoji ekonomickém, ekologickém i sociálním. Toto rozšířené vícerozměrové pojetí se jeví jako mimořádně přínosné, a to z několika důvodů. Tím nejdůležitějším je možnost monitorovat a analyzovat ekonomické, sociální a ekologické jevy v účelově sestavených příčinných i důsledkových souvislostech. Získané poznatky pak mohou přispět k utváření východisek pro formování komplexní politiky. Slavoj Czesaný¹⁹, hlavní analytik Českého statistického úřadu, tématicky shrnuje strategické cíle České republiky následovně:

- reforma cenového systému
- integrace řady vládních politik
- rozvoj vědy a technologických faktorů
- soudržnost politiky obchodní, investiční, ekologické a sociální
- evidence pokroku v ekologické politice
- posouzení vlivu nákladů různých nástrojů ekologické politiky (dotací, daní a povolení k obchodování s emisemi)

¹⁹ Ekonom č.5 (3.-9.2005), str. 20

- integrace ekologických a sociálních dimenzí do systému národních účtů (toto propojení může přispět ke kvantifikaci vlivu ekonomiky na životní prostředí a naopak k mapování vlivu ekologického vývoje na národní hospodářství)
- měření přeshraničních ekologických efektů, jež jsou důsledkem národních politik sousedních zemí
- integrace ekonomických a sociálních dimenzí (napětí v důchodovém a zdravotním subsystému)
- environmentální tlaky z odvětví energetiky, dopravy, zemědělství, chemie a cizineckého ruchu

A což takhle udržitelně se rozvíjet... Profesor Martin Potůček²⁰ v rozhovoru pro časopis Ekonom²¹ například říká: „Byl tu třeba velmi dobrý pokus, když v této zemi vznikla strategie udržitelného rozvoje. Podařilo se vtáhnout občanský sektor. Dopadlo to tak i tak. Pokus byl dobře míněn, ale ono není jednoduché zachytit pozitivní energii společnosti. Jedna věc je přitakat teoreticky tomu, že se na tom mají podílet všichni, kdo na tom mají zájem, a druhá věc je technicky to zvládnout. O samotné Strategii udržitelného rozvoje, která byla nakonec přijata, nemám nejlepší mínění. Platí to z hlediska metodického, ale také z hlediska realizačního, protože tam nejsou dost silné nástroje, aby se odpovědné instituce strategií skutečně řídily. Samotná strategie vznikla až na třetí pokus. Dva byly neúspěšné, protože byly postaveny na názoru, který nebyl obecně sdílen. V okamžiku, kdy by měly být realizovány, by se proti nim zřejmě zvedl veliký odpor.“

Myslím, že záleží na obecné ochotě lidí vůbec se angažovat ve veřejných záležitostech. Strategické nebezpečí málokdo vnímá jako skutečně naléhavé. Klimatické změny, devastace životního prostředí. Odborníci vědí, že je to proces, který je velmi ohrožující. Vědí to jako lidé, kteří se profesně těmito problémy zabývají. Ale už to nedoléhá, až na výjimky, do povědomí jejich spoluobčanů, protože těm se v tuto chvíli zdá, že jim nic nehrozí. Společnosti nejsou homogenní, prosazují se v nich různé zájmy, soupeří, přetahují se. Důležitý předpoklad národního úspěchu spočívá v tom, že představitelé dílčích zájmů jsou schopni slevit ve prospěch cílů delší perspektivy.

²⁰ Prof. Martin Potůček je vedoucím Centra pro sociální a ekonomické strategie na Fakultě sociálních věd UK v Praze

²¹ Ekonom č.1 (5.-11.12006), str. 30

Zkušenost je asi taková, že země, kde dokázali nad těmito dílčími zájmy vybudovat představu dlouhodobějšího národního zájmu jako společného jmenovatele, prosperovaly. Nebo aspoň měly větší naději v té nelítostné soutěži národů o prosperitu a úspěch.

Prozatím nebyly vyvinuty mezinárodně standardizované rámce pro monitorování udržitelného rozvoje. Jde o vytvoření takové sestavy indikátorů, jež by mapovala vyváženost ekonomického, ekologického a sociálního rozvoje. Příkladem mohou být ukazatele pro monitorování míry zeslabení či eliminace negativního vlivu ekonomického růstu na životní prostředí. V tomto případě jde o indikátory poměrové, kombinující ukazatele ekonomické (hrubý domácí produkt) s indikátory znečištění vzduchu, vody či půdy.

Je zajímavé, že v současné době, ačkoliv je trvale udržitelný rozvoj (TUR) chápán v již zmíněné dimenzi ekonomické, sociální a environmentální, je průnik mezi sociálním a environmentálním pilířem minimální (např. ze 120 indikátorů TUR, vyvinuté a publikované Eurostatem 2005, nepostihuje současně sociální a environmentální pilíř žádný).

V této souvislosti je inspirativní následně uvedený příspěvek profesora berlínské Vysoké školy ekonomické Helmuta Maiera²², jenž byl přednesen na Mezinárodní konferenci – Statistika: Investice do budoucnosti ve dnech 6.-7.zář 2004 v Praze. Jeho referát se pokouší hledat odpovědi na současné problémy lidské populace, zejména demografické změny, respektive stárnutí obyvatelstva zemí s vyspělou ekonomikou. Činí tak z pohledu ekonomického systému přírody – použijí-li terminologii profesora Maiera, při jeho hledání analogie mezi „přírodním“ a „lidským“ ekonomickým systémem. Tento přístup není úplně nový – jako nejznámější lze uvést koncepci T.R.Malhuse, podle něhož se člověk nemůže vymanit z působení přírodních zákonů.

²² Maier, H.: Basic constitutional approaches to meet demographic ageing seen from the economic system of the nature; Berlin School of Economics, 2004
[http://www.czso.cz/sif/conference2004.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/f516ad8f9ae40333c1256eda0043a764/\\$FILE/Helmut%20Maier.pdf](http://www.czso.cz/sif/conference2004.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/f516ad8f9ae40333c1256eda0043a764/$FILE/Helmut%20Maier.pdf)

Právní přístupy k řešení demografického vývoje z pohledu ekonomického systému přírody (Maier Helmut)

Autor dokladuje, jak statistická čísla a prognózy jasně ukazují jednu z největších výzev současnosti, zejména pro vyspělé země, jak se vyrovnat se sociálními dopady stárnutí dnes i v budoucnosti, kdy poměr ekonomicky aktivního obyvatelstva k ekonomicky neaktivnímu se bude značně zmenšovat a existenčně ohrozí národní sociální systémy. Podíváme-li se na růst světové populace od roku 1000, vidíme v přibližných číslech postupný nárůst z 0,15 miliardy lidí v roce 1000 na 0,2 miliardy v roce 1200, 0,3 miliardy v roce 1600 a 0,5 miliardy v roce 1800. Od této doby došlo k silnému zrychlení na 0,8 miliardy v roce 1900, více než 6 miliard dnes a více než 10 miliard v roce 2100 (dle prognózy OSN).

Podnětem Maierova zamyšlení byl intuitivní pocit, že odpovědi na výzvy, před kterými dnes lidstvo stojí, se možná dají odvodit z hlubší znalosti ekonomických interakcí mezi přírodním a lidským ekonomickým systémem. Trend stárnutí v přírodě jinde nepozorujeme, kdyby existoval, mohl by být ovlivněn činností lidí. Z toho vyplývá, že *studium přírodního systému a jeho řešení* může odpovědět na otázky, jak se může politika vypořádat s demografickými výzvami.

Při zkoumání přírodních jevů očima ekonoma došel Maier k zajímavým závěrům. Tak např. energie se dá identifikovat jako ekvivalent peněz v přírodním systému. Trhy vystupují jako duální trhy, účastníci jsou dodavateli i zájemci. Každé zboží nebo služba má určitou cenu. Účastníci trhu mají neúplné informace, platí, ale nemusejí vědět, že platí a jak platí. Nicméně *populace jednájí a reagují ekonomicky*. Platby se provádějí a přijímají v jednotkách energie. Energie je neviditelná, ale měřitelná; je přenosná a směnitelná jako peníze; objevuje se v různých typech jako peníze v různých měnách.

- **Srovnání přírodního a lidského ekonomického systému**

1. Hledáme-li *nejvyšší cíl* lidských sociálních systémů, nalezneme *ochranu lidských práv*, která je zakotvena v úmluvě OSN o ochraně lidských práv a základních svobod a kterou převzalo mnoho států. Nejvyšším cílem sociálního systému přírody je *zachování života*. Důsledkem je periodická

obnova a reprodukce všech organismů, kterou lze pozorovat neustále. Hlavními ekonomickými cíli lidské společnosti jsou stálý ekonomický růst, vysoká úroveň zaměstnanosti, stabilita cen a vnější platební bilance. Protože výrobky v přírodě jsou samy organismy včetně svých služeb, vidíme – zorným úhlem ekonomy – jako ekvivalentní ekonomické cíle stálý růst biomasy, vysokou úroveň produkce biomasy, stabilitu plateb energie a vnější bilanci plateb energie. Je zřejmé, že vysoká úroveň biomasy je dána velkou rozmanitostí druhů a nebo vysokým počtem jednotlivců v každém druhu.

2. Podle Systému národních účtů (System of National Accounts – SNA) OSN, hlavními ukazateli lidských ekonomických systémů jsou hrubý domácí produkt (HDP) lidské populace a hrubý domácí produkt na hlavu domácí lidské populace (oba v peněžních jednotkách). V rámci ekvivalentu „Systém populačních účtů“ (System of Population Accounts – SPA) nacházíme jako ekvivalenty energie hrubé domácí biomasy a energii hrubé domácí biomasy na jednotku plochy. Použitím těchto ekvivalentů dostaneme zcela odlišný ekonomický výsledek, který přináší jiné pořadí zemí (regionů) a jiné rozdělení zemí (regionů) na zaostalé a rozvinuté a chudé a bohaté.
3. V lidských ekonomických systémech mají peníze chráněnou hodnotu, která vysoce převyšuje jejich materiální hodnotu. V tuto hodnotu mají lidé důvěru. Tato hodnota se dá měřit paritou kupní síly. V přírodním systému je však reálná hodnota papírové bankovky nebo mince okrajová. Jiné rostlinné nebo živočišné organismy nemohou lidské peníze používat. Naopak, energie jako ekvivalent peněz v přírodním systému má reálnou hodnotu. Není třeba „mít důvěru“ v hodnotu energie. Energii může používat každý rostlinný a živočišný organismus, nejenom lidé. Energie má úlohu absolutních peněz. Energie má vysokou hodnotu v lidských ekonomických systémech. Zavádění jiných peněz do přírody by bylo zásahem do konkurenceschopnosti v rámci přírodního systému ve prospěch lidí. A bylo by určitým pokusem o rozdělení „obou“ ekonomických systémů.

4. *Problém s odpadem* je patrný ve všech lidských ekonomických systémech a ohrožuje nejen lidskou populaci. K zajištění udržitelného rozvoje v budoucnosti je nutné vynaložit mnohem větší úsilí. To je zcela nepochybné. Ekonomický systém přírody nezná pojem odpad, protože veškeré zboží je recyklováno a může být dlouhou dobu znovu používáno. Odpad z lidských ekonomických systémů proto svědčí o nedostatečné koordinaci s ekonomickým systémem přírody.

Závěrem „srovnání“ Maier konstatuje, že ekonomický systém přírody je nadřazený lidským ekonomickým systémům, protože má lepší nejvyšší cíl (zachování života), protože má univerzálně použitelné peníze (energii), a odpad jeho ekonomických činností (resp. žádný odpad) v rámci koloběhu přírody je regulovaný. Protože se „oba“ systémy vzájemně ovlivňují, nadřazený přírodní systém bude na ekonomickou činnost lidí reagovat udržitelně.

- **Vysvětlení demografického stárnutí**

Organismy v ekonomickém systému přírody potřebují k životu *energii*. Nemají-li živočišné organismy termální energii, jsou studené (mrtvé). Z pohledu ekonomického systému přírody moderní lidské sociální systémy urychlují stárnutí, protože sociálními transfery ubírají energii ekonomicky aktivní populaci pro jiné účely, zejména aby udržely v rovnováze klesající energii ekonomicky neaktivních lidí včetně předchozí generace. Intenzivní sociální zabezpečení předchozí generace běžné v moderních sociálních systémech jinde v přírodě nenajdeme. A tak je zřejmé, že energie odebraná ekonomicky aktivní populaci chybí jinde při zabezpečení následující generace, tj. zachování života, což je nejvyšší cíl ekonomického a sociálního systému přírody. Důsledkem je strmý pokles porodnosti. Tento důsledek potvrzují statistiky o vývoji porodnosti a míry reprodukce ve vyspělých a rozvinutých zemích, kde porodnost a míra reprodukce obvykle klesá.

Kapitolu stárnutí uzavírá Maier s tím, že kvůli *transferům*, zejména ve směru od ekonomicky aktivní populace k ekonomicky neaktivní, nastává nárůst energie dodávané předchozí generaci a pokles energie předávané následující generaci. Současné (převážně sociální) transfery jdou tím pádem na účet budoucích generací, zejména v rozvinutých

zemích. Dočasný prospěch z transferů mají příjemci těchto (sociálních) transferů. Dočasný, protože sociální systém s klesajícím podílem ekonomicky aktivního obyvatelstva není schopen poskytovat tyto transfery navždy, alespoň ne transfery v tomto rozsahu podle současných předpisů.

- **Právní aspekty**

Maier shrnuje: Cíle lidských ekonomických a sociálních systémů – především ve vyspělých zemích – nejsou dostatečně koordinovány s cíli přírodního ekonomického a sociálního systému, zejména s nejvyšším cílem, kterým je zachování života. Aniž si je vědom nadřazeného ekonomického systému přírody, *sociální právní stát* – který chybně hlásá svobody – definoval a implementoval práva, která nejsou dlouhodobě slučitelná se zákony přírodních věd. Jde o nedokonalé propojení lidského a přírodního ekonomického systému. Mělo by se najít stabilní řešení, kde slabší partner (lidé) akceptuje nadřazeného partnera (celá příroda). Dnešní úsilí vlád a států o řešení problémů v oblasti životního prostředí a v oblasti sociální to potvrzuje. K překonání důsledků rozdílů mezi přírodním a lidským ekonomickým systémem – pokud ho vůbec chceme – nepostačí marginální úpravy právních systémů, ale jsou nutné zásadní řezy v oblasti základních práva a svobod sociálního zabezpečení, které jsou dosud hlášány. Právní aspekty a otázky politické proveditelnosti nechávám stranou.

Podle Helmuta Maiera je možným *řešením sociálních dopadů stárnutí* intenzifikace sebezajištění jako individuální povinnosti s cílem trvale odlehčit zátěži generační smlouvy, která je na úkor ekonomicky aktivního obyvatelstva. Důsledkem této povinnosti je také omezení základních lidských práv na život a na svobodný rozvoj. Protože starší lidé potřebují k životu peníze přírody (energii), zahrnuje tento přístup individuální péči o zdraví (tj. nekouřit, mít dostatek pohybu, vést umírněný život) a prodloužení doby ekonomické aktivity. Maier nevyklučuje ani určitý druh euthanasie.

Domnívám se, že ač je zaměření příspěvku příliš pragmatické, je velice inspirativní. Obecné srovnání se totiž skutečně nabízí, a pokud jsou závěry z toho vyplývající pro nás neakceptovatelné, neznamená to, že v důsledku neposkytují informaci k zamyšlení. Právní systémy opravdu bezprostředně neodrážejí obecné zákony přírody a respektují zásady lidského chování, jak se vytvořily za celá tisíciletí. Mezi zásady, formulované především náboženstvím, jež jsou součástí lidské kultury,

patří starost o staré, bezmocné a chudé. Výraz „solidarita“ je neprávem zprofanován a lze jej nahradit slovem „sociální altruismus“. Asi opravdu jde o ryze lidskou vlastnost – snad se skutečně žádný jiný živočišný druh nestará o své zestárlé nebo handicapované příslušníky. *Sociální altruismus* k lidstvu patří a nelze jej odstranit v zájmu energetické rovnováhy. Nejde o nutnost přizpůsobit se nadřazeným eugenickým přírodním zákonům, ale o prostou ekonomickou a sociální potřebu. Nízká plodnost ve vyspělých zemích není důsledkem přehnané péče, věnované odcházející generaci na úkor generace nastupující. Jde především o důsledek přístupu. Preferování osobního úspěchu, kariéry, zbohatnutí, pohodlí – to jsou hodnoty negativně ovlivňující populační klima ve vyspělých zemích.

Globální oteplování

Za tři sta let by mohla být průměrná roční teplota na zemi o 8 stupňů vyšší než dnes, na pólech prý dokonce o dvacet stupňů. Když však roztaje „věčný led“ (což se má stát do roku 2150), hladina moří se zvedne o sedm metrů a zalije velké plochy dnešní pevniny. Tento model pochází z americké *Národní laboratoře Lawrence Livermona*²³. Popsané klimatické simulace vycházejí z mnoha předpokladů, tím nejdůležitějším je však fakt, že oproti dnešní koncentraci kysličníku uhličitého v atmosféře kolem 380ppm (tj. částic na milion molekul vzduchu) to má být v roce 2300 čtyřnásobek. Změny klimatu neprobíhají ve skocích, ohlašují se ale zřejmě již dnes především prudkými výkyvy počasí v jednotlivých letech a postupným růstem roční průměrné teploty. Temné vize se zatím týkají příštích tří set let. Nejhůř prý má být ve 22. století.

Autoři článku „Člověkem vyvolané změny klimatu: fakta a fikce“²⁴ dokazují, že dochází ke globálním změnám klimatu. Jedním z projevů těchto změn je *globální oteplování* a s ním související pozorované klimatické jevy. Klimatické modely poskytují konzistentní vysvětlení těchto pozorování, pokud se vezmou v úvahu emise skleníkových plynů produkovaných lidstvem. Hlavními zdroji emisí skleníkových plynů je spalování ropných produktů, plynu a uhlí zejména v průmyslově rozvinutých zemích.

²³ <http://www.llnl.gov>

²⁴ Dittmar, M., Nicollat, A.S.: Man-made climate change: facts and fictions; Los Alamos National Laboratory, 16 March 2004
http://arxiv.org/PS_cache/physics/pdf/0403/0403083.pdf

Bez určitých změn chování lidstva jsou předpovídané globální změny klimatu velmi znepokojivé. Dnešní opatření nebo naopak nečinnost budou mít dlouhodobé důsledky na celou biosféru Země a životní podmínky pro mnoho budoucích generací.

V souvislosti s globálním oteplováním na celé planetě jsou zaznamenávány následující jevy:

- S výjimkou Antarktidy a několika dalších míst dochází k rychlému rozpouštění ledovců. Dramatické změny jsou pozorovány na Aljašce, v Grónsku, v Himálajích a v Severním ledovém oceánu. Velikost některých alpských ledovců se tak zmenšila, že tyto změny zaznamenaly také lyžaři, kteří pravidelně navštěvují některé ledovce po dobu několika let.
- Zimní období je v mnoha oblastech světa kratší a teplejší. Sněhová pokrývka a množství zimních srážek je výrazně menší.
- Vysokohorská vegetace se v mnoha ekosystémech kvůli změnám teploty postupně mění. Mizí některé druhy rostlin a na jejich místo pronikají druhy z nižších nadmořských výšek. V souvislosti se změnami vegetace lze pozorovat také změny druhového složení hmyzu, ryb, plazů, ptáků a savců, zejména endemických druhů, které jsou potravně vázány na určitý ekosystém.
- Častěji jsou zaznamenávány extrémní meteorologické jevy, jako jsou prudké bouře, vichřice, přívalové deště a hurikány. Tento důkaz však nelze považovat za zcela věrohodný, protože se rozšířila informovanost díky sdělovacím prostředkům a internetu.

Vědci, kteří se zabývají těmito otázkami, soustavně shromažďují data a vypracovávají pravidelné zprávy, které publikuje například Mezivládní panel o změnách klimatu (IPCC, the Intergovernmental Panel on Climate Change). Na základě těchto zpráv vědci došli k závěru, že průměrná světová teplota roste rychleji než za posledních tisíc let.

Globální klima v geologické historii Země se mnohokrát výrazně změnilo. Období glaciálů o délce několika tisíc let střídala teplejší období interglaciálů. Tyto změny probíhaly velmi pomalu po dobu několika tisíc let a jsou vysoce korelovány se změnami průměrné vzdálenosti Země od Slunce s periodou asi 50 tisíc let. Výsledné

změny teploty dosahovaly asi 5 stupňů Celsia za období 50 tisíc let. Nejrychlejší teplotní změny na konci období glaciálů byly 1,5 až 2 stupně Celsia za období 1000 let. Tyto "přirozené" teplotní změny, které odpovídají 0,15 až 0,2 stupňů Celsia za 100 let, se velmi liší od pozorovaných změn teplot od 50. let 20. století. Poslední pozorování prokázala, že z deseti nejteplejších let ve 20. století jich 9 bylo v 90. letech 20. století a tři dosud nejteplejší roky byly 1998, 2002 a 2003.

Většina klimatických jevů byla již zahrnuta do složitých víceparametrických matematických modelů klimatu. Všechny tyto modely dokazují, že pozorované teplotní změny jsou korelovány s naměřenými koncentracemi atmosférického oxidu uhličitého CO₂. Zjistilo se, že konzistentní popis pozorovaných změn teplot lze získat již pomocí koncentrací oxidu uhličitého v atmosféře.

Klimatické modely jsou schopny popsat nejen změny teplot, ale také ostatní fyzikální charakteristiky klimatu, jako jsou vodní srážky.

Od 50. let 20. století do začátku 21. století byla spálena téměř polovina všech dosud známých světových ropných zásob. Souvislost mezi současnou koncentrací oxidu uhličitého CO₂ v atmosféře, která vzrostla z 280 ppm z počátku 20. století na 367 ppm z počátku 21. století, a spalováním fosilních paliv, je zcela zjevná. Podle scénáře, který očekává stejné chování lidské civilizace jako dosud, v roce 2030 dosáhne koncentrace oxidu uhličitého 450 ppm a koncem 21. století 600 ppm.

Na základě rozumných předpokladů o budoucích emisích oxidu uhličitého lze předpovědět, že průměrná světová teplota do roku 2050 až 2100 vzroste o 2 až 5 stupňů Celsia. Ale žádný z matematických modelů nedokáže předpovědět, co se v budoucnosti přesně stane. Chyby těchto modelů jsou velké. Často uváděná hranice růstu teploty o 5 stupňů Celsia může být příliš optimistická a může mít dokonce katastrofální důsledky. Výpočty dokazují, že vzrůst průměrné světové teploty o 8 stupňů Celsia by nutně vedl k roztání ledového pokryvu Antarktidy a Arktidy a ke vzrůstu hladiny oceánů až o několik metrů. Miliardy lidí by byly donuceny se z pobřežních oblastí vystěhovat, značné množství současné zemědělské půdy by zmizelo pod hladinou moří nebo by bylo zničeno salinizací. Zmíněné zvýšení teploty by zřejmě vedlo k rozpuštění permafrostu na severní polokouli, který zadržuje značné množství methanu, dalšího

skleníkového plynu. Důsledky dalšího vzrůstu teploty by byly katastrofální, protože by ohrožovaly existenci života na této planetě. Na druhé straně někteří biologové zastávají oprávněný názor, že zvýšení teploty by vedlo ke vzniku nových ekosystémů, v nichž by člověk jako živočišný druh nemusel mít ž á d n é místo.

Světová zdravotnická organizace (WHO) tvrdí, že globální oteplování má negativní vliv na zdraví. Souvisí s ním rostoucí počet smrtelných případů úpalu, nákazy salmonelou či častější výskyt senné rýmy. Infekční nákazy, jako je Lymfská borelióza a klíšťová encefalitida, se rozšířily do vyšších nadmořských výšek i zeměpisných šířek. Malárie, nemoc přenášená komáry rodu Anopheles, se v posledních desetiletích začala šířit i do oblastí, kde byla dříve vzácná. Příčinou by mohlo být oteplování klimatu. Teplota je totiž jedním z nejdůležitějších faktorů, které ovlivňují vývoj larválních stadií tohoto hmyzu. Přitom teploty ve východní Africe vzrostly za posledních 50 let o pouhou polovinu stupně Celsia. Zdá se, že i takto nepatrné zvýšení může vést ke zdvojnásobení počtu komárů přenášejících malárii, uvedl server BBC News.

Při krátké zmínce o zdraví se možná sluší připomenout globálně řešené problémy s AIDS, BSE, SARS a aktuálně tu máme ptačí chřipku. Odborníci řadu měsíců upozorňují, že virus H5N1 může zmutovat do podoby přenosné z člověka na člověka a vyvolat světovou pandemii. Výrobci vakcín nestíhají uspokojit obrovský nárůst poptávky. Spoléhat se na vakcíny je ale v mnoha směrech ošidné. Lékař Jan Hnízdil²⁵ se nás v komentáři „Démon pandemie“ snaží preventivně vtáhnout do boje s infekcí (prozatím jde totiž naštěstí více o davovou hysterii než o pandemii). V jeho komentáři zmiňovaný aktivní přístup každého jedince by bylo nasnadě globálně povýšit na princip osobního si uvědomění odpovědnosti za sebe a za dění na matičce Zemi, a to v obecné rovině.

Démon pandemie: „*Tím nejúčinnějším způsobem, jak čelit hrozbě nákazy, je posilovat přirozenou obranyschopnost. Přestože všichni víme jak, jen málokdo to skutečně dělá. Proč bychom ale vlastně měli pečovat o dobrou fyzickou kondici a duševní zdraví, když na všechno už má dnes medicína nějaký lék. A jestliže je obranyschopnost nedostatečná, přijdou na řadu vakcíny a preparáty na podporu imunity.*

²⁵ Lidové noviny, 23. listopadu 2005

Tragický omyl! Jen na ně nelze spoléhat. Tím nejpodstatnějším vždy byl, je a bude aktivní přístup k péči o vlastní zdraví. Bohužel současný systém zdravotnictví lékaře nutí k tomu, aby více léčili, než uzdravovali. A pacienty k tomu, aby spoléhali více na léky než sami na sebe. Podobně jsme informováni o hrozbě ptačí chřipky.

Na mnoho lidí vnímavých a citlivých tísnivě doléhá atmosféra strachu. Prožívají chronický stres, dalece překračující adaptační schopnosti jejich organismu. A chronický stres, ať už fyzický, nebo psychosociální, má vliv na vznik a vývoj celé řady „psychosomatických“ zdravotních obtíží. Těmi nejčastějšími jsou nervozita, bolesti hlavy a zad, závratě, nespavost, zažívací obtíže, pocity dušnosti, svírání u srdce či stavy nevysvětlitelné únavy. Hysterie, která provází šíření ptačího viru, je pro mnohé lidi stresorem, významným způsobem podlamujícím jejich psychickou i fyzickou odolnost. Paradoxně jsou tak vytvářeny podmínky tomu, aby virová hrozba nabrala síly nebezpečné epidemie.

To, že jsou pozitivní emoce účinnou zbraní proti infekčním chorobám, dnes lékaři složitě objevují. Nikolaj Vasiljevič Gogol to věděl už dávno, když řekl: „Proboha, radujte se více! Je to jediný a nejspolehlivější lék na všechny nemoci.“

A zpátky ke změnám světového klimatu, jež jsou podle Jana Pretela, vedoucího oddělení změny klimatu v Českém hydrometeorologickém ústavu, dnes již zcela prokazatelnou skutečností a určitě se na nich podílí člověk. V regionálním měřítku lze v ČR do roku 2050 předpokládat zvýšení ročního průměru průměrné denní teploty vzduchu o 0,9 až 3,0 °C a malý pokles ročních úhrnů srážek o 0,2 až 0,6 %. Mnohem výraznější však mohou být změny v rozložení srážek v průběhu roku.

Kjótský protokol

Jde o první vážně míněnou hrází proti globálnímu oteplování zeměkoule. Protokol byl přijat v japonském Kjótu v roce 1997 a vstoupil v platnost 16. února 2005. Umožnila to jeho ratifikace v Rusku, po níž jsou splněny podmínky: ratifikovalo ho nejméně 55 ekonomicky vyspělých zemí, které produkují dohromady 55 % světových emisí škodlivých plynů.

Česká republika protokol podepsala v roce 2002 a zavázala se, stejně jako ostatní země EU, snížit emise o osm procent.

Protokol má místo setrvalého nárůstu emisí oxidu uhličitého vyvolat jejich pokles do roku 2012. Sice jen o 5,2 procenta, když ke skutečné účinnosti je třeba snížit roční přírůstek o 60, ba i 80 procent, ale změna více než staletého trendu i tak bude velice cenná. A to i v případě, když smluvní státy využijí děr v dohodě a znečištění omezí jen na předpokládaných 2,5 procenta.

Globální oteplování se stalo jednou z největších obav naší doby. Vlády mnoha zemí a většina účastníků setkání, které skončilo 9. prosince 2005 v Montrealu, sdělují, že řešení globálního oteplování by mělo být naší prvořadou prioritou. Dojednání úmluvy, jež by navazovala na Kjótský protokol, podle nich vyžaduje, abychom usilovali o ještě větší pokles znečištění, které je příčinou globálního oteplování.

Ovzduší na Zemi nezná hranic, jde o globální výsledek. Seriózně předvídat vývoj tzv. post-Kjóto procesu se asi nikdo neodváží. Stále se navíc vedou diskuze, zda je nastolená kjótská cesta správná.

Relativita globálního oteplování

Měl by však opravdu být brzký zásah proti globálnímu oteplování naší prvořadou prioritou, nebo existují problémy, které jsou naléhavější? Někteří špičkoví ekonomové – včetně čtyř nositelů Nobelovy ceny – odpověděli na tuto otázku v roce 2004 na Kodaňském konsenzu, když přiřadili všem významným strategiím na zlepšení světa určitou prioritu. Přitom shledali, že nejvyšší celosvětové priority tvoří boj proti HIV / AIDS, boj proti hladu, svobodný obchod a boj proti malárii. V těchto oblastech bychom mohli za své peníze vykonat nejvíce dobrého. Naproti tomu okamžitou reakci na klimatické změny zařadili experti až na konec celosvětových priorit. Komise dokonce označila tyto aktivity – včetně Kjótského protokolu – za „špatné projekty“, jednoduše proto, že jejich náklady jsou vyšší než jejich přínos.

Bjorn Lomborg²⁶ například tvrdí, že bychom se raději měli soustředit na investice do výzkumu a výroby energie bez emisí CO₂ (tj. najít levnější a čistší energii), která bude použitelná i pro naše potomky. Bylo by to mnohem levnější a efektivnější. USA a Velká Británie již začaly tuto myšlenku propagovat.

Britský premiér Tony Blair²⁷ vyslovil obavu, zda se někdy ještě podaří sjednat dohodu podobnou Kjótské, když se podle ní zatím nedaří emise ani stabilizovat, natož je snížit. Cílem je podle něj nalézt cestu, která dovolí ekonomice růst, nevnučuje konkurenční nevýhody a umožňuje zavádění technologií nutných pro udržitelný rozvoj i v rozvojových státech, které jinak nejsou schopny ke snížení emisí dospět. Blair nevyloučil, že od Kjótského režimu bude muset svět po roce 2012 ustoupit. Neznamenalo by to však v žádném případě rezignaci na klimatický problém. Jsou i jiné cesty než Kjótský protokol. Stále totiž existuje nebezpečí, že podniky budou snižovat náklady na plnění emisních cílů přesunem výroby do rozvojových zemí, kterým protokol žádné povinnosti neukládá. Růst emisí bude pokračovat v Indii, Číně a Brazílii.

Z iniciativy odpůrců povinného snižování emisí, kterým v čele stojí USA, Austrálie, Japonsko, Čína, Indie a Jižní Korea, vznikla v roce 2005 tzv. alternativa vůči Kjótu – platforma *Asijsko-tichomořské partnerství pro čistý rozvoj a klima* (princip snižování emisí na základě dobrovolnosti). Jde o státy, které patří k největším znečišťovatelům planety a nepřistoupily ke Kjótskému protokolu. Tyto země představují 45 procent světové populace, spotřebovávají téměř polovinu světové energie a vypouští do ovzduší téměř polovinu skleníkových plynů.

První konference Partnerství se zúčastnili také představitelé velkých důlních a energetických společností. Zástupci států je chtějí přesvědčit, aby investovali do snížení emisí miliardy dolarů. Ministr energetiky USA Samuel Bodman uvedl, že vlády by měly usnadnit práci soukromých entit a nikoliv je nutit, aby za každou cenu dobrovolně jednaly. Pokud všechny země zavedou moderní technologie spotřeby paliv, pak by podle zástupců Partnerství bylo snížení emisí skleníkových plynů trojnásobně vyšší, než stanoví Kjótský protokol. Vládní politika by proto měla umožnit jednotlivým

²⁶ Bjorn Lomborg je organizátorem Kodaňského konsenzu, mimořádným profesorem Kodaňské obchodní fakulty a autorem knih „Global Crises, Global Solutions“ (Globální krize, globální řešení) a „The Skeptical Environmentalist“ (Skeptický ekolog)

²⁷ <http://www.ekolist.cz/zprava2.shtml?x=938073>

společnostem, aby si vytvořily vlastní individuální strategie. Odpůrci této strategie poukazují, že regulace podle vlastního uvážení vede k nerovnoměrnosti - dobří občané se zákonem řídí, ale ti ostatní ne. Je proto nutné zavést regulaci a finanční stimuly, aby byl průmysl ochoten investovat do čistých energií.

Závod se změnou klimatu (uhlík, emise)

Úspory peněz a nižší rizika jsou dva silné stimuly, které pomáhají vysvětlit, proč investoři a pojišťovny vyvíjejí tlak na generální ředitele, aby se pustili do boje s klimatickou změnou. Zvláště *pojišťovny* jsou vyvedeny z míry stále vyššími fakturami za hurikány, povodně, požáry, krupobití, nemoci, vlny veder a škody na úrodě. Mnoho vědců se shoduje, že vyšší teploty způsobují silnější bouře a patrně zesilují extrémní projevy počasí, počínaje suchem a samovolnými požáry a konečně bouřemi s mrznoucím deštěm. Klimatická změna způsobuje, že se pojišťovny spojují s investičními společnostmi, bankami a ratingovými agenturami. Společně naléhají na firmy, aby začaly myslet na emise skleníkových plynů jako na hmotné riziko, stejné jako jiné formy finančního rizika, které mohou narušit budoucí příjmy.

Pro většinu vedoucích pracovníků v podnikatelské sféře je skutečným hybatelem zisk. Nejlepší způsob snížení emisí často spočívá prostě v omezení spotřeby energie. „Protože uhlík v zásadě představuje fosilní energii, snížení emisí uhlíku se rovná nižším nákladům,“ prohlašuje energetický guru Amory B. Lovins²⁸, který vede Rocky Mountain Institute (RMI), neziskový mozkový trust zkoumající energetickou a ekologickou politiku, „výkonnost je levnější než palivo.“ Když se vydají povinná nařízení, v podstatě se tím stanoví cena emisí uhlíku. To očividně vede k tomu, že čistší, účinnější projekty jsou finančně atraktivnější, což podněcuje vznik nových podnikatelských možností. Někteří ekonomové dokonce tvrdí, že snižování emisí a zvyšování efektivity podpoří v tomto století ekonomický růst.

²⁸ <http://www.rmi.org/sitepages/pid152.php>

Nesmírnou přízní osudu se vývoj českých emisí na základě Kjótského protokolu srovnává s rokem 1990, kdy jely ještě naplno plýtvající socialistické provozy, takže po restrukturalizaci průmyslu stále máme 25 procent „ušetřených“ emisí k dobru. Oficiální česká „kjótská“ politika se stále opírá o formálně ušetřené emise a veřejně nepřiznává, že Česká republika svým ročním průměrem 12,5 tuny oxidu uhličitého na hlavu patří do druhé pětiny největších znečišťovatelů na světě a mezi největší producenty „klimatických plynů“ na obyvatele v Evropě. Tuto ostudu si nikdo nepřipouští, nikdo na ni neupozorňuje, nikdo se to nesnaží změnit. „Světová anomálie je, že žádný z českých premiérů necítil nikdy potřebu se o klimatické změně alespoň zmínit,“ komentoval senátor Bedřich Moldan, stínový ministr životního prostředí za ODS.

„Mezinárodní klimatická pracovní skupina Taskforce měla najít globální cíl, a taky ho našla – nedopustit, aby přírůstek průměrné teploty překročil dva stupně Celsia. Ať už se na teplotním přírůstku podílejí přirozené přírodní procesy nebo jen emise. Zvolené dva stupně jsou hranicí, za níž by už mohly na Zemi nastat nevratné změny,“ shrnuje programový ředitel Hnutí Duha Vojtěch Kotecký²⁹.

Už se otevřeně mluví o riziku zastavení Golfského proudu, vysychání nejúrodnějších oblastí, o nebezpečí vyhynutí ledních medvědů či tučňáků. V Česku však předpokládané dopady klimatické změny na vodu, lesy a pole oficiálně nikdo nezkoumá. Stát i občané jsou k problému lhostejní. Ještě že Česko leží v nejméně rizikovém území.

Klima – katastrofy, příroda

V posledním desetiletí velká většina odborné veřejnosti přijímá názor, že člověk odvěké přírodní katastrofy přímo nezpůsobuje, ale výrazně se na jejich častějším vzniku podílí. Ozonová díra, globální poruchy klimatu a jejich projevy a dopady v podobě osmi nejteplejších let v posledním desetiletí a největší počet hurikánů za dvě století systematického měření jsou posledním důkazem.

²⁹ Euro č.7 (14. února 2005), str. 43

Světová meteorologická organizace uvádí, že mezi lety 1992 a 2001 zahubily přírodní katastrofy 622 tisíc a postihly přes dvě miliardy lidí; hospodářské škody způsobené katastrofálními hydrometeorologickými jevy odhaduje na 446 miliard dolarů. Jsou to plně dvě třetiny škod způsobených všemi přírodními katastrofami.

Prvním důvodem je lidská nepokora, druhým je obecně riziko jako jev. Před průmyslovým obdobím tento pojem lidé vlastně nepotřebovali nebo znali pouze rizika přírodní. Když sociolog Anthony Giddens charakterizuje takzvané *vyrobené riziko*, říká: „*Směna a rozložení rizika není náhodným rysem kapitalistické ekonomiky. Kapitalismus je bez toho vlastně nemyslitelný a nemohl by fungovat.*“

Na fóru Světové podnikatelské rady pro udržitelný rozvoj jasně zaznělo: „*My nechceme znát všechno přesně. Kdyby tu nebyl prostor rizika, nebyl by prostor pro úspěch v podnikání.*“ Problémem současnosti už je méně rozdělování zdrojů, začíná převládat rozdělování rizik.

Prevence proti katastrofám existuje: změňme chování vůči přírodě! Možná jen velmi omezeně - například v podobě plnění Kjótského protokolu a dalších opatření. Přesto je nevyhnutelná; podle některých modelů změn klimatu by se poklesem Golského proudu mohlo v Evropě výrazně ochladit, malým ostrovním státům nebo Nizozemsku hrozí zatopení velké části území, na Sibiři by se mohlo pěkně oteplít, ale obrovské množství produktovodů a průmyslových staveb by se mohlo propadnout pod dosud trvale zmrzlou půdu.

„*Je docela dobře možné předejít postupně následkům katastrof. Jenže to bychom museli podstatně změnit svůj systém hodnot a životní styl,*“ říká Ivan Rynda³⁰, vedoucí katedry sociální a kulturní ekologie na Fakultě humanitních studií UK, zástupce ředitele Centra pro otázky životního prostředí UK.

³⁰ Lidové noviny, 23. března 2006, str. 10

Jsem přesvědčena, že musí dojít k výraznému omezení spotřeby materiálního zboží. Tato politika bude požadovat, aby se větší spotřebitelé v každé společnosti omezovali více než menší spotřebitelé a aby životním cílem mnoha lidí již nebyl materiální blahobyt.

- Mnoho lidí zastává názor "vyčkejme a uvidíme"
- Někteří doufají, že pozorování nejsou tak dramatická a matematické modely klimatu jsou chybné.
- Další velká skupina lidí je přesvědčena, že nelze dělat nic, protože lidstvo je stupidní (samozřejmě s výjimkou těchto lidí).
- Další skupina lidí, zejména v bohatých zemích, se naivně domnívá, že klimatické změny budou mít příznivý vliv na jejich region a jejich vlastní život.
- Velké skupině lidí jsou problémy životního prostředí, změn globálního klimatu a problémů lidstva naprosto lhostejné. Žijí své životy a jsou přesvědčeni, že okolní svět se svými problémy se jich nijak netýká. Dokud však tento svět nevtrhne do jejich domovů v podobě povodně, lesního požáru, hurikánu, sesuvu půdy nebo třeba nedostatku kvalitní pitné vody nebo výrazného zvýšení cen základních potravin.
- Konečně velká skupina lidí v bohatých i chudých zemích je již zaměstnána méně či více závažnými problémy svého přežití.

Bohužel ignorováním klimatických změn jejich možné důsledky samy nezmizí. Ať chceme nebo nikoliv, spalování fosilních paliv zejména v průmyslově vyspělých zemích představuje závažný problém, který ve svém důsledku ohrožuje existenci lidstva.

Celosvětový návrat uhlí. Bariéra ekologie. Ve světovém měřítku umožňují prokázané zásoby ropy 40 let těžby, plynu více než 60 let a uranu v nejlepším případě 120let, zatímco prokázané zásoby uhlí umožňují těžbu více než dvě století!! Navíc je díky povrchovým dolům a moderním technologiím těžba uhlí nejen stále levnější, ale také méně nebezpečná. Velkým handicapem nadále zůstávají náklady na jeho dopravu, jež mohou představovat 70-80% konečné ceny pro uživatele.

Renesance těžby uhlí však má skutečnou brzdu: ochranu životního prostředí. Uhlí je za všech paliv nejvíce znečišťující. Oživení jeho těžby v Evropě by zřejmě narazilo na přísné limity emisí kysličníku uhličitého a dalších plynů se skleníkovým účinkem.

Globální obavy (ropa-zemní plyn). Sdružení pro studium vrcholu produkce ropy a zemního plynu (ASPO – Association for the Study of Peak Oil and Gas), stručněji označované Peak-Oil, zastává názor, že vrchol se blíží, a pak už to půjde jen s kopce³¹. V mezinárodní debatě jsou myšlenky ASPO vnímány jako velice polemické, ale za pozornost stojí. ASPO považuje za spolehlivější ty odhady zásob, které si vypracovávají k technickým účelům prospektorské společnosti. A právě z nich odvozuje, že světová těžba ropy dosáhne vrcholu již v roce 2007, tedy v příštím roce, zatímco těžba plynu by mohla ještě dvě desítky let stoupat, někdy do roku 2030. Často pak slyšíme názor, že zemní plyn může být po dlouhá desetiletí ideální alternativou mizejících zásob ropy.

Pro uzavření této kapitoly jsem si vybrala jednu filmovou paralelu: na Oskara nominovaný dokument Huberta Soupera Darwinova noční můra. Ten sice vznikl kolem Viktoriina jezera v Tanzanii, ale klidně se dá vztáhnout na ekonomickou a ekologickou situaci světa jako celku.

„Mohl bych natočit stejný film v Sieře Leone, jen by šlo místo ryb o diamanty, V Hondurasu o banány, v Libyi, Nigérii nebo Angole o ropu,“ říká režisér Sauper. Nejde totiž o místní specifika, nýbrž o princip.

Recenzi³² Vojtěch Rynda z Lidových novin uzavírá konstatováním: *„Síla Darwinovy noční můry spočívá v tom, že neokázale ukazuje velmi typický výsek globalizovaného světa, kde všechno souvisí se vším, ale nikdo přitom není za nic odpovědný. Komplexnost záběru odráží také chytrý název. Netýká se jen situace v jezeře, kde jeden cizí druh vyhubil všechny ostatní, nýbrž i evoluce světového řádu, jenž se ustálil v podobě „konzumní demokracie“. Poselství tohoto dokumentu tudíž nespočívá v tom, že v Tanzanii zrovna nemají co jíst; tak dílčí nesnáz by zalepila jedna akce humanitárních organizací, jež Sauper nahlíží jen jako jinou tvář západního*

³¹ <http://www.peakoil.net/>

³² Lidové noviny, 17. března 2006

byznysu. Podstata problému je taková, že kapitalismus se v celosvětovém a dějinném hledisku ukazuje být systémem hluboce nespravedlivým. V principu totiž může být otevřený pro kohokoliv, ale ve skutečnosti v něm bude mít navždy někdo navrch díky někdejšímu drancování evropských kolonií. Darwinova noční můra neříká nic jiného, než že praxe minulých století pokračuje i nadále, pouze jinými prostředky.“

A pro posun z „mezinárodních vod“ do českých luhů a hájů pak určitě poslouží roztomilý přístup sociálního ekologa Bohuslava Blažka v jeho poslední vydané práci nazvané *Venkovy*³³.

Venkov je autorovi protikladem města, respektive velkoměsta, odkud přicházejí zobecňující teorie, unifikace, úředníci, vyhlášky, památkáři a vůbec vše, co venkovu škodí. Závěry, k nimž Blažek dochází, jsou diskutabilní. Úsilí o „rozvoj“ venkova je podle něj nešťastný nápad. Nerozvinutost mu vyhovuje, považuje třeba za milé, že o víkendů na soběslavských blatech nelze snadno nalézt hospodu, v níž by se dalo poobědvat. Se směsicí „potěšení a děsu“ pak sleduje, jak se některé české vesnice začínají podobat vesnicím v západní Evropě, které prý připomínají Disneyland. „*Stojíme o venkov, který prodává svou idylu s vysokou přidanou hodnotou?*“ ptá se. „*Budou mít venkované proměnění v úspěšné agromanažery čas s námi posedět a pohovořit o životě?*“ Blažkovým ideálem je venkov jako „ustálený ekosystém“, do značné míry soběstačný, obývaný lidmi v harmonickém vztahu k přírodě i k sobě navzájem, kteří jsou pány svého času a chtějí „do hloubky poznat a posléze střízlivě a věrně milovat jedno místo“. Sen městského intelektuála? Reálný program? Ať tak, či onak, sympatie vzbuzuje to, že Blažek své vize nikomu nevnučuje, mají být pouhou inspirací k vlastním nápadům. Jako iniciační text k přemýšlení o důležitých problémech, které jsou bohužel na okraji veřejného zájmu, je kniha dokonalá.

Na úplný závěr pak ještě aktuální otázka: „*Budou ještě větší povodně než dnes?*“ Málo vody zůstává v krajině. Kolem deseti až dvanácti procent Evropy je dnes vybetonováno a vyasfaltováno, to je jeden z důvodů. Dalším problémem je stav lesa, zejména nepřiměřeně velké množství smrků. Pro zadržení vody by bylo lepší mít daleko více listnatých stromů. Jinak se také obdělává zemědělská půda. Už naši předkové

³³ Blažek, B.: *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*; Era, Brno 2004

věděli, proč orat po vrstevnici, nechávat na poli velké hroudy či kolem své obdělávané půdy nechat hlubší rýhu. To vše zadržovalo vodu. Kdysi se budovala terasovitá pole, která lépe udrží vodu i půdu. Schopnost zemědělské půdy vázat vodu závisí i na množství žízá. V okamžiku, kdy padesát let používáte pesticidy, herbicidy a umělá hnojiva, půda ztrácí svoji strukturu a je ve špatném stavu. Voda stéká.

Geolog Václav Cílek v rozhovoru pro MF Dnes³⁴ říká, že možná žijeme v *období dějin, které bude považováno za jedno z nejhoupějších*. Převážíme obrovské množství materiálu z jednoho konce světa na druhý. Spalujeme naftu, kterou nemáme. Vytváříme oxid uhličitý, případně oxid dusíku, který mění klima.

³⁴ MF Dnes, 8.dubna 2006, str. A7

POPULACE

Světový populační vývoj

Globalizace znamená v první řadě vyšší propojenost, větší počet prostorových vazeb a intenzifikaci kontaktů, které tyto vazby využívají. Růst propojenosti vyvolává postupné prolínání původních reálných systémů a vede k redukci vlivu metrické vzdálenosti, jež i z relativně malých územních celků v minulosti vytvářela značně autonomní systémy. Stále více se nás dotýká dění ve velmi vzdálených částech světa a naopak. Dřívější velmi zřetelné hranice mezi zeměmi, kulturami a dalšími společenstvími se postupně rozmývají. Nositeli kontaktů jsou přitom především lidé, přičemž množství a kvalita kontaktů závisí do značné míry na jejich počtu, rozmístění a dalších vlastnostech. Z tohoto titulu je zájem o vývoj světové populace, o její početní růst a transformaci geodemografických struktur nejen legitimní, ale i nanejvýš aktuální.

Početní velikost světové populace překročila v roce 2004 6,4mld. obyvatel planety Země. Přičemž 4,5 mld. neboli 70 % tohoto počtu přibylo na Zemi v průběhu minulého století. Každý den přibývá na světě zhruba 225 tisíc osob, každou hodinu 9360, každou minutu 156 a každou sekundu 2,6 osob.

Čím jdeme dále do minulosti, tím více se musíme spokojit spíše s méně přesnými odhady nebo dokonce s výpočty, založenými na předpokládané úživnosti určité oblasti za předpokladu daného způsobu hospodaření. Vždy pak půjde o dlouhodobé průměry, neboť základním charakterem populačního vývoje ve starých dobách až do 18. století byly velké výkyvy v úrovni úmrtnosti způsobené epidemiemi,

hladem nebo bojem různých populací, resp. kombinací těchto a podobných příčin. To se nutně projevilo v kolísání početní velikosti jednotlivých populací až po jejich vymření nebo naopak zvýšení počtu jejich členů v příznivých podmínkách a v důsledku toho i kolísání velikosti světové populace jako celku.

Na počátku mladého paleolitu mohla dosahovat světová populace řádově 0,1 až 1 mil. osob. Schopnosti lidí v boji s přírodou se postupně zlepšovaly, a to se projevilo v nárůstu jejich počtu. Na počátku neolitu v období postupného přechodu nejvyspělejších populací na zemědělství mohl počet příslušníků světové populace přesáhnout hranici 10 mil.

Neolitická revoluce znamenala důležitý mezník v rozvoji lidí i lidské společnosti. Zvětšení množství potravy umožnilo vytvoření větších populačních celků a vznik trvalých sídel; umožnilo dělbu práce, která nebyla založena pouze na pohlaví a věku; systematický způsob práce v zemědělství spolu s nahromaděním lidí na jednom místě byl důležitou podmínkou jejich socializace. Všechny známé civilizace v minulosti byly založeny na rozvoji zemědělství. Dosáhly vysokého stupně vnitřního hierarchického uspořádání, bez kterého by tyto velké populační celky nemohly fungovat. Neolitická revoluce trvala mnoho tisíciletí a dodnes jí některé izolované populace neprošly.

Přirozený – ve smyslu jednotlivcem nebo manželským párem vědomě neplánovaný – charakter demografické reprodukce přetrvával všude na světě až do 18. století. Již před tím však začíná docházet v Evropě k počátkům mimořádného společenského a ekonomického rozvoje. Je spojován s obdobím renesance, reformace a osvícenství. Obnovuje se zájem o antickou filozofii (vědu). Protestantská reformace vrací člověka od očekávání posmrtného života do praktického života současného. Postupně se začíná prosazovat idea rovnosti lidí a občanských svobod. Objevení Ameriky i další objevné cesty byly počátkem nejprve faktického propojení a poté politického rozdělení světa, ke kterému došlo v průběhu 19. století. Prosazení svobodné volby a odstranění feudálních zábran mělo také rozhodující význam v ekonomické sféře při vzniku tržního hospodářství. Výsledkem byla průmyslová revoluce, extenzivní urbanizace (revoluce v systému osídlení), revoluce ve vědě a technologiích, v úrovni i demokratizaci vzdělání, v péči o zdraví a v lékařských oborech aj. Lze říci, že

revolučními proměnami prošly všechny oblasti, které se týkají lidí a celý tento proces ve své mnohostrannosti a složitosti je možno nazvat globální revolucí moderní doby jako synonymem modernizace.

Jako důsledek této nové dynamiky se začíná zrychlovat početní růst obyvatelstva. Je výsledkem změn demografického chování jako důsledku globální revoluce moderní doby a tyto změny lze označit jako demografickou revoluci.

Podmínky vzniku demografické revoluce je nutno hledat v celém systému globální revoluce moderní doby, jejíž je součástí; je vysvětlitelná pouze v jejím kontextu. Z mnoha podmínek vzniku demografické revoluce je možno uvést zvýšení životní úrovně a především perspektivy jejího dalšího zvyšování, povinnou školní docházku a rozvoj vzdělanosti, pokles podílu zemědělského obyvatelstva v průběhu průmyslové revoluce, urbanizace, emancipace žen, relativní zvyšování nákladů na výchovu dětí, změnu orientace mezigeneračních transferů, zlepšení zdravotnictví a hygieny, rozvoj poznání a zvýšení informovanosti, možnost sociálního vzestupu, vytvoření lepších podmínek dětem při jejich menším počtu, rozvoj svobody v oblasti ekonomické i politické, možnost výběru povolání, bydlení, druhu spotřeby i politických představitelů v demokratické společnosti, rozvoj individualismu a individuálního vědomí atd.

Demografická revoluce probíhala ve světě (a dosud probíhá) ve dvou fázích. V první fázi probíhala zejména v 19. století v Evropě a v zemích s původně evropským obyvatelstvem, kde skončila zhruba v polovině 20. století. Ve druhé fázi probíhá od poloviny 20. století dodnes a předpokládá se její zakončení v polovině 21. století. V Evropě začínala již koncem 18. století na jejím severozápadě a pokračovala v Evropě severní, jižní a východní, ve Spojených státech, Austrálii a Japonsku; to jsou dnes země demograficky vyspělé. V rozvojových zemích ve 20. století začínala probíhat nejprve v Latinské Americe, poté v různých oblastech Asie se specifickým průběhem v Číně a nakonec v Africe, kde jsou některé země dosud na jejím počátku. Tomu odpovídá i početní růst světového obyvatelstva. Jestliže první miliardy dosáhl jeho počet teprve v roce 1820, na konci 19. století bylo na světě přibližně 1,6 mld. lidí. K největšímu nárůstu počtu obyvatelstva světa došlo ve 20. století, kdy dosáhl počet lidí 6 mld.

Prognózy světové populace

Nejnovější prognózy vývoje světové populace v porovnání s většinou předcházejících prognóz počítají s vyšší intenzitou zpomalování početního růstu. O základním trendu přitom prognostici nepochybují, neboť úroveň plodnosti i úmrtnosti v celosvětovém měřítku jednoznačně klesá a není důvod očekávat žádné zásadní změny. Navzájem se liší pouze v odhadu budoucího rozsahu a dynamiky změn intenzit plodnosti, úmrtnosti a migrace. Základní očekávání nejlépe shrnuje titul publikace „Konec světového populačního růstu v 21. století³⁵“. Tvůrci prognóz se sice shodují, že v horizontu roku 2050 světová populace s největší pravděpodobností svého početního maxima ještě nedosáhne, ale zároveň ve svých úvahách sahajících za tento rok předpokládají, že se tak stane nedlouho poté a že i poslední země dosáhnou svého populačního maxima před rokem 2100 (United Nations, 2004).

Z uvedeného vyplývá, že pravděpodobnost dalšího zdvojnásobení světové populace je velmi malá. Podle propočtů OSN by totiž po celé období prognózy musela být udržena výchozí úroveň plodnosti odhadovaná pro rok 2000, aby počet obyvatel vzrostl z dnešních zhruba 6,4 mld. na 12,8 mld. v roce 2050. Nejpravděpodobnější se v horizontu prognózy jeví dosažení hranice 8,9 mld. osob, tedy nárůst o necelou polovinu.

Dá se říci, že přelidnění v globálním měřítku nehrozí, přestože v řadě míst, oblastí i jednotlivých států se s ním reálně setkáváme a jejich seznam se dále rozrůstá. V uplynulých dvaceti letech roli hrozby celosvětového přelidnění jako ústředního tématu diskusí o budoucnosti populačního vývoje plně převzala rizika plynoucí z rozsahu a rychlosti demografického stárnutí.

³⁵ Lutz, W., Sanderson, W.C., Scherbov, S.: The End of World Population Growth in the 21st Century: New Challenges for Human Capital Formation and Sustainable Development; Earthscan IIASA, 2004

Strukturální změny

Rozpad jedné z nejvýznamnějších polarizačních os světa na přelomu 80. a 90. let minulého století znamenal uvolnění některých existujících a vznik mnoha nových sociálních, ekonomických, kulturních a také politických gradientů, čímž vytvořil podmínky pro vznik dalších vazeb a celkovou intenzifikaci kontaktů. To ve svém důsledku nepochybně urychlilo proces globalizace. Jedním z jeho významných projevů bylo zesílení migračních pohybů v globálním měřítku. Nové rozměry migrační mobility v časové koincidenci s intenzifikací změn v rámci přirozeného vývoje demografických struktur se staly inhibítorem současné vlny zájmu o světový populační vývoj. Na rozdíl od předcházejících vln již nejde jen nebo především o vývoj celkového počtu obyvatel, ale v prvé řadě o změny strukturální. Mezi nimi přední místa zaujímají vývoj pohlavní a věkové struktury a změny v geografickém rozmístění obyvatelstva světa.

Děti se nenosí: Průvodními projevy procesu demografického stárnutí ve světě budou mimo jiné výrazné strukturální změny na úrovni hlavních věkových kategorií obyvatelstva. V důsledku dlouhodobě rozdílné intenzity růstu celkového počtu obyvatel a počtu dětí ve věku do 15 let dále výrazně poklesne zastoupení dětské složky. V budoucnosti počet dětí ve světě s největší pravděpodobností poroste jen mírně nebo bude stagnovat a jeho podíl na obyvatelstvu se tak dále výrazně zredukuje. Jestliže v současné době dětská složka tvoří méně než 30 % všech obyvatel světa, pak i v horizontu prognózy by měla představovat již jen asi jednu pětinu světové populace.

Změnilo se sociální a kulturní prostředí. Když neměla dítě žena před 80 lety, všichni se ptali, co se děje, pocítila tvrdý společenský tlak. Ve všech dobách společnost určovala jakousi normu porodnosti a lidé s těmito normám podřizovali. Teď se však dostaly do popředí nové hodnoty, jako je výkonnost, hospodářský růst a konzumace. Ve společnosti roste individualismus, děti se nenosí, společenský tlak vymizel. Poslední závěr ze společné debaty demografů České republiky, Francie a Německa, která se uskutečnila v létě 2005 v Praze, říká: „*Všechny výzkumy ukazují, že „technická opatření“ (prodloužení mateřské, zvýšení přídavků, zavedení otcovské dovolené atd.) jsou užitečná, ale sama o sobě situaci nezmění. Je to i otázka hodnot a celkového sociálního klimatu. Jinak nás bude méně a méně*“. Ostatně mezinárodní srovnání ukazatelů reprodukce řadí Českou republiku až na poslední eventuálně předposlední místo v celém světě, tedy i v rámci EU.

Začneme znovu u rodiny? I když teď, s ohledem na počet uzavíraných manželských sňatků, jde spíše o to, aby lidé měli děti! Myslím, že neexistuje společnost, která by neměla problémy, tak jako my a řada dalších zemí, s reprodukcí. Populace jim pomalu vymírá. Teď vidí, k čemu vede, když si státy ten problém řeší bezmyšlenkovitě dovozem laciné pracovní síly z jiných kulturních okruhů. To je situace, která se může třeba až po 30 letech vrátit s velmi negativními efekty. Samotný hospodářský růst a dobrá hospodářská perspektiva nejsou dostatečným motivem, aby lidé měli děti. Neobejde se to bez rodinné politiky. V tom je Evropská unie strategickým experimentem, protože se snaží koordinovat to, co přinese prospěch všem členům, ale zároveň dává velký prostor pro to, aby členské země reagovaly na specifické problémy způsobem sobě vlastním.

Příznivé podmínky pro rodinu, to je celý komplex vlivů – finanční podmínky, ale také politická podpora, dobrá infrastruktura, dostupnost služeb, úloha vzdělávání, dostupnost bydlení. Do hry vstupuje i celková společenská atmosféra. V okamžiku, kdy nálada ve společnosti preferuje prosazení individua a všechno je koncentrováno jen na to, abyste uspěl jako zaměstnanec nebo jako podnikatel, je to ovzduší, které rodině není příliš nakloněno. To je velký problém v české společnosti. Je zajímavé, že teprve v posledních dvou letech – po těch čtrnácti, kdy se o rodinu nikdo nezajímal – si politici najednou vzpomněli, že rodina by potřebovala pomoc. Teprve když Česká republika klesla až na samotné dno evropského žebříčku porodnosti.

Seniorů přibývá... Výraznější strukturální změnou bude očekávaný rapidní růst absolutního počtu a především podílu seniorů, představující dílčí změnu, s níž je demografické stárnutí identifikováno nejčastěji. Vzhledem k tomu, že všichni ti, kdo budou v příštích šedesáti letech seniory, dnes již žijí, je prakticky jisté, že počet osob ve věku 60 a více let radikálně vzroste. Místo současných přibližně 655 miliónů seniorů by jich v polovině tohoto století mělo být asi 1,9 mld.

Narůstající počet velmi starých obyvatel bude vyžadovat rozvinutí speciálních služeb jen pro tuto skupinu osob. Staroušků 80+ může být v EU roku 2050 osmina populace a část z nich bude potřebovat celodenní péči, to znamená na jednoho dvě plné pracovní síly. Vysokému podílu starých lidí se bude muset přizpůsobit řada ekonomických aktivit. Například to ovlivní změnu dopravních systémů, protože staří

lidé obvykle neužívají automobil, a pokud cestují sami, potřebují veřejnou dopravu. Ta část lidí, která řídí, bude představovat vyhraněnou poptávkovou skupinu, která bude dávat přednost bezpečnosti a ulehčení manévřů, jako je jízda v koloně, couvání nebo zajíždění do garáže. Prodejní síť, ve které dnes dominují hypermarkety, bude často mimo dosah starých lidí, kteří dávají přednost obchodům v pěším dosahu a se známými lidmi ve známém prostředí. V politické struktuře začnou převažovat staří voliči, kteří jsou navíc ukázněni a chodí pravidelně volit.

Diagnóza – staří: Stále větší počet lidí se „dožívá“ nemocí, které souvisejí s vysokým věkem. Mimochodem, ono stárnutí populace má souvislost nejen s *důchodovou reformou*, o které se stále hovoří, ale i s dalším aspektem. Stoupající podíl zastoupení starší generace bude znamenat i větší nápor na zdravotnictví. Dochází ke změně spektra nemocí, čemuž se musí přizpůsobit i výzkum. Nyní se stávají hlavním břemenem poruchy ve stáří – na ty je třeba se soustředit. V České republice byla dokonce založena *Asociace medicíny proti stárnutí*³⁶ (AMPS), která již úzce spolupracuje se světovou a evropskými asociacemi medicíny proti stárnutí. Spolu s ní vznikla nová lékařská specializace „medicína proti stárnutí“. Podle jedné z našich „anti-aging“ specialistek MUDr. Golkové je cílem asociace dosáhnout co nejlepšího možného zdravotního stavu člověka a co nejvíce zbrzdit proces stárnutí organismu.

Jak vzdělaností vyžrát na stárnutí..... „*Penzijní reforma současného průběžného systému (Pay As You Go), kdy dnešní důchodce průběžně vyplácejí dnešní pracující, bude při klesajícím počtu plátců nevyhnutelná,*“ konstatuje Pavel Mertlík³⁷, hlavní ekonom Raifeisen Bank. Řešením je vydržet déle v zaměstnání. Předpokládá to důslednou změnu ve vzdělávacím systému, umožňující pružněji reagovat na příležitosti a přecházet na nová místa. „*Myslím, že v tomto směru má česká vzdělávací soustava k ideálu daleko,*“ prohlašuje Mertlík a doporučuje univerzálněji zaměřené studium s důrazem na znalosti a dovednost, které umožňují zvládat problémy. „*Možná jsem trochu jednostranný, ale na prvním místě by měla být matematika a navazující přírodovědné a technické znalosti a dovednosti. Pak jazyky, sociální komunikace a taky všeobecný přehled o tom, jak funguje společnost, co je správné, a co není, tedy – morální filozofie,*“ doporučuje Mertlík.

³⁶ <http://www.amps.cz/>

³⁷ Ekonom, č.17 (28.4-4.5.2005), str. 8

I Američané mají svůj sen – je to Bushova reforma důchodového systému:

Zatím v Americe funguje průběžný systém, který zavedl v roce 1935 prezident Franklin D. Roosevelt. Reforma penzijního systému je nejvýše na seznamu hospodářských úkolů, které si Bush stanovil pro druhé volební období. Bushovi kritici upozorňují, že daleko větší nebezpečí pro federální rozpočet představuje zdravotnictví, které stojí až u konce Bushova seznamu priorit.

Proti věku není léku. V České republice dnes žije přes třiadvadesát tisíc lidí starších pětadesáti let. V roce 2050 jich má být téměř půl milionu. Nikdy v minulosti nepředstavovali senioři tak velkou část společnosti, aby se přitom těšili tak malé vážnosti. Jestliže v době historicky nedávné byl počet seniorů výrazně nižší a pro společnost představovali nesmírně cenný zdroj informací, dnes se stávají balastem, v epoše převratných technologií v podstatě nepoužitelným. Tendence odkládat je do starobinců, domovů s pečovatelskou službou nebo léceben dlouhodobě nemocných je toho přesvědčivým důkazem.

Společnost, která seniory o jejich prestiž připravila, nyní naléhavě hledá způsob, jak se tohoto problému snadno zbavit. Jeho přesunutí do kompetence medicíny a úsilí jejími prostředky „co nejvíce zbrzdit proces stárnutí organismu“ je pro tuto dobu svým způsobem příznačné. Každý z nás má svůj životní program zakódovaný v genech a nelze jej dost dobře zásadně měnit. Každý z nás je strůjcem svého osudu, do něž by medicína neměla „osudovým“ způsobem zasahovat.

V souladu s jinými oblastmi budování sociálně-konzumního prostředí jsou i zde staří občané stále více svazováni s institucemi státu a zbavováni uvědomělé zodpovědnosti za svůj osud a péči o vlastní zdraví. I ve stáří pak jako malé děti natahují ruce k institucím v přesvědčení, že na veškerou zdravotní péči existuje jakýsi nárok, jenž musí být zdravotnictví schopné a povinné okamžitě uspokojit. Zcela vytěsňována je přitom skutečnost, že proti věku není léku a proti těm největším pohromám stáří - chudobě, opuštěnosti a nezájmu, je veškerá medicína bezmocná.

NÁBOŽENSTVÍ

Je libo zbrusu nový typ Boha, nebo raději modernizovanou klasiku?

V posledním krámku na vesnici najdeme dnes díky globalizaci zboží z celého světa. A stejně tak naše éra se svým nekonečným pohybem informací vytváří jakýsi *věřoučný supermarket*, jak ji nazval Zdeněk Müller v jedné letošní páteční příloze LN. V takovémto supermarketu si z nabídek různých náboženských věrouk každý může vybrat, jaká se mu líbí, případně si vyhlídnout jen jednotlivé duchovní komponenty, z nichž si pak složí náboženství odpovídající jeho osobním sklonům a zálibám.

Rozmach komunikačních technologií vytvořil podmínky pro dosud nevídané míchání vyznání a stěhování věrouk po kontinentech. Švýcarský kanton Calais býval hluboce katolický. Dnes pod Matterhornem v myslích a srdcích mnoha lidí daleko více rezonuje buddhismus. Naopak na jihu Korejského poloostrova už Ježíšovi následovníci početně dostihli Buddhovy žáky. V Nigérii je dnes stejně tolik protestantů jako v Británii a Filipíny jsou třetí nejsilnější katolickou zemí světa.

Co se jeví na povrchu, nemusí být věrným odrazem toho, co je skryto. Hlásit se k nějaké víře ještě neznamená věřit všemu, co se v ní hlásá. Náboženství přece plní různé funkce a lidé se k němu uchylují vedeni rozličnými potřebami a nadějemi. Řada katolíků nevěří v neposkvrněné početí Panny Marie, přestože se jedná o součást oficiální doktríny jejich církve. Někteří židovští věřící se upínají k příchodu Mesiáše, jiní vložili svou naději do sionistického ideálu obnovy židovského státu a pro další jedno nevylučuje druhé. Navíc náboženská víra, která jde s dobou, má větší naději na přežití než víra, jež velebí svou neotřesitelnost a neměnnost.

V našem „věroučném supermarketu“ je nejsilněji zastoupeno křesťanství – podle odhadů francouzského religionisty Michela Malherba³⁸ má 1,9 miliardy věřících, muslimů je 1,2 miliardy, hinduistů 850 milionů, buddhistů 380 milionů, animistů 230 milionů. Agnostiků a ateistů je 1,5 miliardy. Nabídka je ale podstatně širší a každý si může vybrat i podle své peněženky. Zbožný islám petrodolarových monarchií třeba přichází s krédem, podle něhož peníze přestaly být symbolem úpadku a jsou naopak znamením boží milosti.

Některé odnože islámu lákají potenciální klienty tvrzením, že atentátník čili mučedník se dostane do ráje a s ním i všichni jeho blízcí. Jiným vyhovuje tvrdit, že prorok islámu Muhammad byl bohatý podnikatel z Mekky. Bin Ládinova video-výzva k zabíjení z afghánských jeskyň nebo přemítání o penězích šejcha Júsufo al-Qaradáwího na televizní stanici al-Džazíra mají obdobnou funkci. Rozbíjejí tradičnější náboženské kódy, jednak tím, že nepůsobí lokálně, nýbrž planetárně, jednak tím, že kázání mění v „koučování“ věřících, v poradenskou činnost, jak se v dnešním světě prosadit.

Navenek možná jednotně působící islám se pružně mění podle toho, chystá-li oslovit venkovskou konzervativní společnost, nebo naopak bohatnoucí městské vrstvy toužící po individuální emancipaci. Pro ty druhé tu vzniká jakýsi tržní islám, jenž přenechává utopické ideje o přeměně světa radikálům a jedince staví do centra zájmu. V ulicích Káhiry nebo Istanbulu se objevují „svobodně“ zahalené liberálky v závojích z čistého hedvábí, navržených v evropských módních salonech. Doma se svými dětmi hovoří anglicky a zbožnost je jejich krédem. Svaté války jedněch nevyklučují zbožnost po vzoru americké konzervativní soucitnosti u druhých. Vždyť regály v globálním „supermarketu“ přetékají hojností a otevřeno tu mají každý den.

V dnešní době jsme svědky spektakulárního návratu náboženství, zejména radikální formy islámu. Dává o sobě vědět svou neústupností, agresivitou a silnou mediální hlučností, jež se rozléhá v prostoru západního tzv. euro-amerického společenství. Dobrovolníků, kteří se hlásí do Svaté války proti USA přibývá, jedná se o muslimy z celého světa, Araby, Alžířany, Jemence, Pákistánce a další. Mimochodem, termín „svatá válka“ vychází z učení katolického teologa a filozofa, jednoho z Otců

³⁸ Pátek Lidových novin, 17. března 2006, str. 4

církve, svatého Augustina, který poměrně nevinný verš z Lukášova evangelia (14, 23) proměnil ve svém díle O božím městě proti pohanům (De Civitate Dei contra paganos) v učení, jímž se schvalovalo násilí a válka jako donucovací prostředek k přestoupení na křesťanskou víru.

Ale snad trochu vážněji o náboženství

Baštami katolicismu už dávno nejsou země evropské, ale západoafrické a jihoamerické. Globalizace se nevyhnula ani křesťanům. O základním vlivu náboženství na vytváření lidské společnosti není sporu. Náboženství je základním kamenem kultury, pojímané jako všeobjmající náruč, poskytující duchovní útulek druhu homo sapiens. Platnost tohoto jednoduchého tvrzení ověřila staletí. Náboženství, různě rozvinuté a složité, vytvořilo měřítko chování lidí na celé zeměkouli. Na těchto základech se vyvíjely všechny civilizace, všechny kultury, všechny státy. Na náboženském základě se vytvářela a vytvářejí politická dogmata a ideologie, které hýbou světem a které v jednotlivých kulturách vytvořily odlišné systémy hodnot.

A do toho vstoupí globalizace, její ideje svobody, práv jednotlivce, demokracie, otevřených hranic. Dovrší se proces informačního propojení celého světa, čímž se náboženství začala v nebyvalé míře navzájem ovlivňovat. Otevřel se prostor pro stýkání a potýkání náboženských okruhů – civilizací. Najednou je možné porovnávat, jak jednotlivá náboženství ovlivňují politické, ekonomické a sociální postoje jednotlivců v různých kulturách.

Jednotlivá společenství se vracejí po století experimentů ke svým *nejzákladnějším hodnotám*. Není to jenom náboženství, je to *způsob života*, postavený na reálných základech.

Samuel Huntington rozdělil svět do osmi civilizačních okruhů, definovaných pomocí náboženství: je to okruh čínský (konfuciánský), japonský, hinduistický, islámský, ortodoxní (východní), západní (euroatlantický), latinskoamerický a africký (ten je nejspornější právě z hlediska náboženského). Růst vlivu náboženství na veřejný život, jeho hluboké základy a masový návrat k náboženským tradicím ve všech zmiňovaných okruzích vede Huntingtona k závěru, že vzájemná polarizace skončí

konfliktem civilizací. Paradoxem je, že ani jedno ze zmiňovaných náboženství nemá ve svých základech jako prostředek šíření uvedeno násilí.

Náboženství ovlivňuje každodenní postoje jednotlivce a celý jeho hodnotový systém. Klasik sociologie upozorňuje, že náboženství má na občana vliv „vždy“, zatímco intenzita tohoto vlivu je různá a závisí na velkém množství proměnných.

Náboženství představuje jednu z mála hodnot, na něž se mohou lidé spolehnout, protože v jejich očích je náboženské dogma podstatně starší a prověřenější než všechny současné politické ideologie včetně tolik opěvovaného liberalismu. Ten se ve své současné podobě začal ustavovat až v 18. století křesťanského kalendáře.

Globalizace (její politicko-kulturní část) nemá šanci nás unifikovat, nemůže vytvořit jednu politiku, jednu kulturu, jedno náboženství. Nemůžeme najít jednoho boha pro všechny, nelze všechny obyvatele planety přinutit, aby mysleli stejně, podle stejných tradic, vzorců, hodnot. Hlavní překážkou k tomu je právě náboženství a z něho plynoucí hodnotový žebříček. Především v náboženství, které vytváří základní hodnotový systém v sociálně-kulturním uspořádání společnosti, je vidět, jak globalizační tendence a fenomény působí lokálně. Stejně sociální a ekonomické podněty mohou na jednom místě planety vyvolat válku a na jiném úsměv na tvářích – především kvůli náboženskému přesvědčení, které je nezastupitelné a klíčové.

Globalizace nevytváří žádné nové globální náboženství. Naopak. Tím, že globalizace vede ke zjednodušení a unifikaci, vytváří tím na mnoha místech nový tlak, novou snahu po odlišení. Tu ovšem doprovází řada průvodních prvků, jako jsou extrémistické návraty ke kořenům (islámský fundamentalismus), nebo na druhé straně nekritické vzývání symbolů americké civilizace.

Globalizace však více než jiné dosavadní celoplanetární trendy narušila informačně-kulturní monopol náboženství. Obyvatelé mnoha zemí už nejsou odkázáni pouze na to, co jim řekne jejich farář, jejich kněz, jak jim bude okolní svět vykládat jejich šaman. Globalizace přinesla rozmanitost zdrojů, kde si toto všechno mohou najít, a mnohdy třeba i s menším zkreslením. V případě globalizace jde o krok evoluční, pozvolný. Projevuje se tím hlavně základní rys globalizace, technologický rozvoj, a

v jeho rámci především rozvoj přenosu informací. Technologickou revolucí tak globalizace bourá dosavadní církevní „monopol na pravdu“. Jde tady o skutečný *střet civilizací*, nikoli na vojenském poli, ale na poli informací. Problém je v tom, že euroatlantická civilizace má technologickou převahu nad ostatními náboženskými okruhy. Potom onen informační střet vypadá na poli náboženském jako západní sekularismus versus tradiční islámské hodnoty či versus asijská spiritualita.

Islám třeba nikdy nebyl mírumilovným náboženstvím jako hinduismus, judaismus či dnešní křesťanství (ano, i my jsme měli své násilníky ve jménu božího zákona). Na rozdíl od Ježíše a Buddha byl Mohamed válečník a islám se od sedmého do sedmnáctého století šířil především ohněm a mečem. Hranice islámské civilizace na Balkáně, na Kavkaze, v Kašmíru, Indonésii i v Africe jsou po staletí krvavé, o nějaké integraci islámu do jiné kultury nemůže být řeč.

Islám, podobně jako judaismus a křesťanství, je náboženstvím knihy. Už tím je dán trvalý charakter náboženského dědictví. Boj starověkých Židů o zaslíbenou zemi byl v mohamedánství navíc posílen o křesťanský universalismus. Zaslíbenou zemí je tak celý svět. Korán ostře rozlišuje svět na dár al-islám (svět míru) a dár al-harb (svět konfliktu). Proto jsou také menšiny v islámském světě tvrdě diskriminovány a Západ má zase problémy s nestravitelností muslimských menšin. Náboženský pluralismus může být trpěn jen dočasně. Islám není dualistický, a tak nerozlišuje politickou a duchovní sféru života. Nemůže tudíž teologicky uzнат lidská a občanská práva ani demokracii, ani národní stát, ba ani světskou vládu, může je uzнат pouze de facto čili z nezbytí, jako je tomu dnes v Turecku, Egyptě nebo Británii. Náboženské zásady, předpisy i pouhé tradice jsou tak povýšeny teoreticky na státní zákony.

Všude na světě se formují tradiční civilizace a celý svět s výjimkou Evropy prochází náboženským obrozením. Západ vyznává svobodu, individualismus, lidská práva a samozřejmě demokracii. Prakticky všechny ostatní společnosti na světě vyznávají řád, kolektivismus, náboženské zásady a vládu většiny nebo osvíceného panovníka.

Drahý Theo, ...

Ayaan Hirsi Aliová, nizozemská poslankyně somálského původu, je známá svou veřejnou kritikou islámu. Její životní příběh - coby mladá muslimka utekla před sjednaným sňatkem ze Somálska do Evropy - se stal předlohou pro film *Submission*, který odsuzuje postavení žen v islámu. Film natočil nizozemský režisér *Theo van Gogh*, kterého kvůli provokování muslimů jeden z nich 2. listopadu 2004 zavraždil. K prvnímu výročí van Goghovy smrti napsala Ayaan Hirsi Aliová text³⁹, jehož sdělení v obecné rovině bude myslím věrohodným apelem z á v ě r e ě n é bilance této kapitoly:

„Drahý Theo, ráda bych s tebou mluvila

Loni jednoho chladného listopadového rána jsi byl zavražděn. Přesně před rokem tě pohřbili a já jsem u toho nebyla. Chtěla jsem tam být, protože bych s tebou bývala ráda mluvila. Chtěla jsem ti říct, že jsi vědomě urážel lidi a dával jim najevo svoje pohrdání. Že jsi rád provokoval sobě blízké a odmítal oponenty. Dobře jsi věděl, co tvoje slova znamenají a jaký dopad budou mít na ty, kdo je slyšeli nebo četli.

Byl sis vědom i následků, které přišly: ztratil jsi některé přátele; tvoje práce byla často odmítnuta; lidé ti nadávali; jednou nebo dvakrát ses musel hájit před soudem. Všichni se ale shodnou, že před příchodem islámu do Nizozemska by bylo nemyslitelné, aby tě někdo zabil jen kvůli tomu, co jsi řekl.

Chtěla jsem vysvětlit těm, kdo byli na tvém pohřbu, že jsi pochopil nebezpečí, které skrývá islám. Ne nebezpečí pro tebe, ale pro tuto zem. Odmítal jsi smyčku politické korektnosti, kterou byl islám v Nizozemsku obklopen. Měl jsi strach, že tento opatrnický přístup ve skutečnosti povzbudí násilí. Bylo ti dáno za pravdu tím nejkrutějším možným způsobem. Za uplynulých dvanáct měsíců toho o tobě a tvém zavraždění bylo řečeno hodně. Událost přitáhla pozornost celého světa a reakce médií byla v mnoha směrech stejná jako po útocích 11. září 2001 v New Yorku a Washingtonu.

³⁹ Lidové noviny, 9. listopadu 2005, str. 12

Mnozí vraždu odsoudili jako brutální akt násilí. Často však dodali "ale", jímž vyjadřovali porozumění pro vrahovy motivy. Říkali, že tu hrál roli psychologický kontext -vrah ztratil matku, a to mělo jeho psychiku velmi narušit. Jako by bylo přijatelné truchlit nad smrtí matky tím, že člověk někoho zabije. Pak upozorňovali na chudobu. Tvůj vrah měl být chudý a vykořeněný mladík, častý terč diskriminace, bez jakékoli budoucnosti. Takže se nelze divit, že se přidal k bojovníkům džihádu.

Za třetí, používali argumenty "kdyby - tak by". Kdyby van Gogh vážil svoje slova, tak... Kdybys prý nepoužil to slovo na "g" (van Gogh nazval muslimy goat-fuckers, ojbávači koz), tak bys dnes byl na živu.

Mnozí Nizozemci pak překvapivě lehce přijali tezi, že tvůj vrah byl narušený a izolovaný člověk, který neměl nic společného s islámem. Přitom patřil ke skupině Hofstad, složené ze zhruba padesáti až sta mladých muslimských radikálů, které mají nizozemské zpravodajské služby neustále pod dohledem. Pouze menšina lidí si troufla otevřeně mluvit o napětí mezi tvou vírou ve svobodu slova a vírou tvého vraha. Je tu přitom tolik důkazů, které ukazují, že islám je jednoduše neslučitelný se západními hodnotami, především pak se svobodou slova.

Civilizace proti barbarství - veřejná debata v Nizozemsku se postupně zablokovala. Na jedné straně jsou ti, kteří říkají, že čin Mohammeda Bouyeriho byl bytostně spjatý s islámem a vztah mezi muslimy a zbytkem populace se změní až poté, co dojde k reformě islámu. A pak jsou tu ti, kteří trvají na tom, že islám je mírumilovné náboženství, které se stalo rukojmím několika extrémistů.

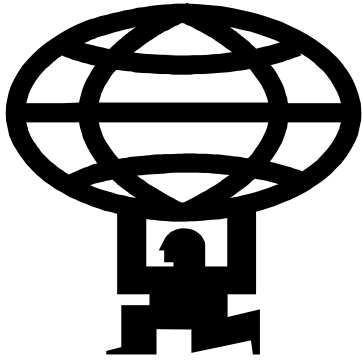
Poslední den soudního procesu s tvým vrahem došlo k průlomů ve veřejné debatě. Jak je v Nizozemsku zvykem, odsouzený měl možnost naposledy promluvit. Stoupl si, obrátil se k své milované matce a řekl: "Děkuji bohu a žádám ho o pomoc při tom, co nyní řeknu. Je tu jen jediný bůh, Alláh, a Mohammed je jeho Prorok... Chci, abyste věděla, že jsem konal z přesvědčení. Ne proto, že bych nenáviděl Vašeho syna, protože byl Holanďan a urazil mě, Maročana... Můj čin byl aktem víry a mohu vás ujistit, že když budu někdy propuštěn na svobodu, udělám to znovu, udělám přesně stejnou věc... protože Zákon mi říká, že musím setnout hlavu každému, kdo uráží Alláha a jeho Proroka, a říká, že nesmím žít v této zemi. Anebo chcete-li v zemi, která hájí svobodu slova, jak to obžaloba nazvala."

Těmito slovy, drahý Theo, usvědčil z omylu každého, kdo věřil, že tvoje smrt neměla nic společného s islámským pozadím vraha. Sám vysvětlil, o co v jeho činu šlo - o konflikt mezi tvou vírou ve svobodu slova jakožto nejvyšší hodnotou a jeho absolutní oddaností Alláhově svaté misi.

Šlo tu o střet civilizace s barbarstvím, principu občanství s klanovými vazbami, o střet racionálního poznání s iracionální pověrou, kritického myšlení s absolutismem, pokroku se stagnací, rovnosti s dominancí a svobodou jednotlivce s kolektivní tyranii.

Je mi smutno z toho, že i rok poté se stále víc žoldáků přidává ke svaté válce. Je to sotva několik dní, co iránský prezident prohlásil, že bude pokračovat s jaderným programem a že by Izrael měl být vymazán z mapy světa. Pozitivnější zpráva přišla z Dánska, kde sám premiér nedávno hájil právo karikaturistů nakreslit proroka, jak chtějí, protože v zemi platí svoboda slova.

Jak vidíš, Theo, konflikt ještě není u konce. Tvůj vrah v něm představuje barbarství a lidé jako tvoji rodiče paradigma civilizace. Civilizace ohrožené těmito barbary.“

ŘÍZENÍ GLOBALIZACE

Historie G-8: Kořeny této neformální mezinárodní organizace lze hledat v ropné krizi roku 1973 a následné globální recesi. Tehdy představitelé Spojených států sezvali na posezení v knihovně vysoké představitele z Japonska a vybraných států Evropy, kteří měli co do činění s finančními záležitostmi. V návaznosti pak francouzský prezident Valéry Giscard d'Estaing v roce 1975 pozval hlavy pěti států (USA, Japonska, Německa, Velké Británie a Itálie) na summit do zámku Rambouillet a navrhl pravidelné schůzky. Vznikla skupina G-6. O rok později se ke skupině připojila Kanada a začalo se hovořit o skupině G-7.

Po skončení studené války, přesněji řečeno v roce 1991, byl na schůzku G-7 pozván i Sovětský svaz. Od summitu v Neapoli roku 1994 se pak začalo mluvit o skupině P-8 (Politická osmička), protože sovětský a později ruský prezident se účastnil jen té části jednání, která se týkala politických otázek. Od summitu v roce 1998 je Rusko pokládáno za plnoprávného člena uskupení a mluví se o Skupině osmi.

Někteří analytici míní, že to bylo jinak. Tvrdí, že G-8 je následník či podskupina Skupiny deseti, tedy G-10. Tu v roce 1962 založily USA, SRN, Velká Británie, Francie, Itálie, Japonsko, Kanada, Švédsko a Belgie. Za rok se k nim připojilo i Švýcarsko. Cílem G-10 je diskutovat problémy související s fungováním mezinárodního měnového systému v organizačním rámci výkonného výboru Mezinárodního měnového fondu. G-10 se každoročně schází v předvečer zasedání tohoto výboru.

Jenže jak dnes řešit otázky světově měny bez Číny a dalších rodících se mocností? Proto vznikla další dvě uskupení:

- Především si G-8 vytvořila těsný mechanismus pro konzultaci finančních a měnových problémů světa. Jedná se o skupinu G-8+4. Na ní se scházejí ministři financí skupiny G-8 s kolegy z Číny, Indie, Brazílie a Jižní Afriky.
- V roce 1999 odstartovala z popudu ministrů financí G-7 činnost Skupina dvaceti, tedy G-20. Jejím smyslem bylo vytvořit nový mechanismus pro neformální dialog v rámci brettonwoodského systému, rozšířit spolupráci v klíčových otázkách ekonomiky a finanční politiky. Měla se tak podpořit spolupráce dvaceti vybraných států s cílem dosažení stabilního a trvalého ekonomického růstu ku prospěchu všech. Na první schůzku skupiny, která byla původně nazvána G-X, byli v tomtéž roce do Berlína pozváni ministři takových zemí, jako je Rusko, Čína, Brazílie, Austrálie, Indie, Indonésie, Jižní Korea či Saúdská Arábie a Turecko. Tato skupina představuje více než 90 procent světového HDP, 80 procent mezinárodního obchodu a dvě třetiny populace světa.

Zmatek může způsobit skutečnost, že známější je jiná skupina G-20. *A to ta, která sdružuje vybrané rozvojové země*. Tato organizace byla založena v roce 2003 během přípravy ministerské konference Světové obchodní organizace. Tato G-20 má geograficky vyvážené zastoupení z Afriky, Asie, Latinské Ameriky a mezi jejími členy lze nalézt Mexiko, Argentinu, Brazílii, Čínu, Indii, Indonésii, Jižní Afriku, Egypt, ale i Tanzanii, Pákistán, Nigerii či Kubu.

V přehledech úspěchů G-8 lze nalézt taková rozhodnutí, jako je vytvoření Globálního fondu pro boj s AIDS, tuberkulózou a malárií, na jehož účet bylo složeno 1,4 miliardy dolarů. Nebo přijetí Akčního plánu pro Afriku. Na program Globální spolupráce proti šíření zbraní a materiálů pro hromadné ničení složili státy G-8 částku 20 miliard dolarů. Byla odstartována iniciativa pomoci nejchudším zemím, ale v neposlední řadě i spolupráce v oblasti protiteroristických aktivit. V agendě G-8 lze nalézt i vytvoření společné databáze pedofilů.

Jenže právě tím, že G-8 postupně do své agendy zařadila politické otázky, stalo se z ní neformální koordinační centrum pro hledání nástrojů řízení globalizace.

Jedná se o nebezpečný narcismus, pokud jednání summitu G-8 ve skotském Gleneagles (červenec 2005) symbolizovala pouze jeden pól světa? Sešly se tu přeci nejbohatší či nejmocnější státy.

Ve světě jsou ale i póly chudších a slabších států. Nalézt mezi nimi vztah odpovídající potřebám 21. století vyžaduje nejen úsilí G-8, ale i ostatních států. Z tohoto pohledu byly možná důležitější summity Africké unie (AU, červenec 2005), Šanghaiské organizace spolupráce (ŠOS, červen 2005) a rusko-čínský summit (červen 2005).

Shromáždění AU, která čítá 53 afrických, v libyjské Sirtě bylo bezprostředně zaměřeno k agendě G-8. O významu tohoto setkání svědčí i fakt, že se jej zúčastnili generální tajemník OSN Kofi Annan a předseda Evropské komise José Barroso.

Summit ŠOS se sešel v kazašském hlavním městě Astaně. Zasedání této organizace, která středoevropským médiím nestojí ani za zmínku, předznamenalo jednu z možných podob 21. století. Především se rozšířil počet účastníků jednání této organizace. Vedle stálých členů, kterými jsou Rusko, Čína a středoasijské republiky bývalého Sovětského svazu (včetně Kyrgyzstánu a Uzbekistánu) se na jednání objevili noví oficiální pozorovatelé: k Mongolsku přibyla Indie, Pákistán a Írán. Pro porozumění tomu, jakou vážnost státy se statutem pozorovatele jednání ŠOS přisuzovaly, lze uvést, že byly zastoupeny na úrovni mongolského prezidenta, íránského viceprezidenta, pákistánského premiéra a indického ministra zahraničních věcí. Tím se přiblížil počet obyvatel zemí podílejících se na práci ŠOS ke třem miliardám! Zdá se, že se vytvářejí obrysy organizace, o níž snili provýchodně orientovaní geopolitici od 19. století. ŠOS se dnes rozprostírá od Kaliningradu po Šanghaj, od Severního ledového oceánu po Indický oceán. A podle řady náznaků není seznam států podílejících se na práci ŠOS zdaleka uzavřen. Na zasedání v Astaně byla podepsána koncepce spolupráce v oblasti boje proti terorismu, separatismu a extremismu. Summit ŠOS se též vyslovil proti koncepci „jednopolárního světa“.

Rusko-čínský summit, čili čtyřdenní návštěva čínského prezidenta v Rusku na přelomu června a července 2005 předznamenala jednání G-8 a ŠOS. Zde podepsali Putin a Chu prohlášení nazvané Nový mezinárodní řád pro 21. století. Základní teze

tohoto dokumentu se dá charakterizovat slovy z textu: „multilateralismus a respekt k mezinárodnímu právu“. Státům by mělo být umožněno jednat autonomně ve vnitřních záležitostech, zatímco sporné otázky mezinárodních vztahů by měly být řešeny prostřednictvím dialogu a konzultací právě na bázi multilateralismu. Nový mezinárodní řád pro 21. století vyžaduje od mezinárodního společenství zcela se zřící mentality konfrontace a aliančních dohod. Mělo by zmizet úsilí o dominanci a monopol v mezinárodních vztazích. Státy světa by neměly být rozděleny na vedoucí tábor a podřízený tábor. Ústřední otázkou lidstva v 21. století je zabezpečení „vzájemné důvěry, vzájemné výhodnosti, rovnosti a spolupráce“. To musí doprovázet zachování suverenity a zajištění trvale udržitelného rozvoje pro další generace, říká společné prohlášení Ruska a Číny.

Asie a nadřazenost západu. Dikce dokumentů z jednání i výroků řady čelných představitelů států Afriky a Asie je zcela srozumitelná: je v ní obsaženo odmítnutí představ o nadřazenosti Západu. Zvláště jednání ŠOS a podepsané rusko-čínské prohlášení naznačují, že roste odhodlání řady zemí čelit představě o unitárních akcích Spojených států ve světě či NATO v euroatlantickém prostoru. To se týká nejen vojenských akcí, ale i vývozu „barevných revolucí“, tzv. pomocí vybraným skupinám.

To, že se nám, lidem Západu, může jevit liberální podoba demokracie jako nejlepší forma vlády, neznamená, že stejné pocity mají lidé s jinou kulturou.

A na závěr aktuálně několik myšlenek z rozhovoru⁴⁰ bývalé ministryně zahraničí USA *Madeleine Albrightové*, která hovořila s redaktorem Global Viewpointu Nathanem Gardelsem o své nové knize *Mocní a všemocní: Úvahy o Americe, Bohu a mezinárodních vztazích*.

Gardels argumentuje např. takto:

- „Ve své nové knize tvrdíte, že v zahraniční politice je s náboženstvím a kulturou třeba počítat, a ne je přehlížet jako nepodstatné. To je ale hodně veliký odklon od triumfální nálady konce studené války, kdy byl Západ přesvědčen, že všechno teď záleží na ekonomické modernizaci a politické svobodě. Možná se Sam Huntington úplně nemýlil, když psal o „střetu civilizací“?“

⁴⁰ Lidové noviny, 12. května 2006

- *„Jestliže jsou však v dnešní mezinárodní politice náboženství a kultura v popředí důležitosti, ocitá se Amerika kvůli své masové populární kultuře v podivném postavení. I když připustíme, že duše Ameriky je jakýsi nábožensko-sekulární hybrid, jak říká teolog Martin Marty, přesto je to Hollywood, ne církev, čím se Amerika prezentuje světu. A i když to některým připadá nádherné a přitažlivé, mnozí rodiče, jak američtí, tak třeba konzervativní muslimové po celém světě, jsou zděšeni sekulárností, materialismem a mravní uvolněností americké globálně se prosazující popkultury. Akbar Ahmed, muslimský učenec, nazývá americká média „útočnými jezdci Západu“ podnikajícími nájezd, jehož cílem je zničit samu podstatu civilizace založené na víře. A dokonce i papež Benedikt obviňuje amerikanizovanou globální kulturu z toho, že je založena pouze na „egu“ a „touze“ a postrádá duchovní dimenzi. Mezinárodní politika už se dávno nezabývá jen obchodem a strategickými zbraněmi. Sám fakt globalizace, která vtahuje všechny lidi i s jejich někdy nesouměřitelnými hodnotami do jednoho veřejného prostoru, dnes do mezinárodních vztahů nutně vnáší i náboženství, kulturu a civilizaci.“*

Z odpovědí Albrightové vybírám:

- *„Jednou z nejdůležitějších věcí dneška je zbavit se vidění světa prizmatem, které už neodráží realitu. Když se Bushova administrativa poprvé dostala k moci, tvrdila, že se jí podařilo vytvořit „nejlepší zahraničněpolitický tým v dějinách“. V minulém století by to byla pravda, v tomto však nikoliv. Vůbec si nedovedli představit, že 21. století bude úplně jiné, že nejdůležitější ze všeho budou věci jako náboženská nebo kulturní identita a že za těchto podmínek jejich farizejský a arogantní postoj obrátí svět proti nim. Neocitli jsme se uprostřed střetu civilizací, ale uprostřed bitvy myšlenek.“*
- *„Modernizace, stejně jako globalizace, není něco, co by bylo možné zastavit. Musíme alespoň přijít na to, jak zmírnit její nejhorší projevy. Máme s tím v současnosti mnoho práce, protože nejsme v pozici, abychom mohli podporovat to dobré, neboť produkujeme tolik špatného. Musíme připustit, že všechno, co děláme, nemusí být tak skvělé, včetně aspektů masové kultury. Je třeba určité pokory. Jedním z velkých problémů Bushovy administrativy je právě tento nedostatek pokory. Amerika je dobrá, ale ne dokonalá. Tím, že jsme trvali na tom, že jsme ztělesněním dobra, jsme si zúžili základnu mezinárodní podpory.“*

Bill Clinton se v tomto ohledu chová velice moudře. Cituje slova apoštola Pavla: „Nyní vidíme jako v zrcadle“ - jinými slovy, absolutní pravda existuje, ale my nepatrní lidé ji nemůžeme poznat. A neměli bychom se chovat, jako kdybychom ji znali. Člověk musí být silný, ale musí si ve všech věcech připouštět pochybnosti.“

- *„Porozumění přesvědčením a motivacím těch druhých - a jak tato přesvědčení mohou vést ke konfliktu s naším způsobem života -na tom je dnes hra založena.“*

Začalo asijské století

Podobné nadpisy, které se objevují v novinách a časopisech, jsou dostatečně výmluvné. Motorem světové ekonomiky se stává Asie, která je navíc pokládána za jakousi laboratoř, kde se zjišťuje, co by mohlo uspět globálně. Především ale čínská a indická dynamika rozhodnou o povaze globalizace.

Čína a Indie z globalizace vytěžily maximum. K rozvoji inovačního potenciálu dokázaly využít poznatky, jež přišly v rámci zahraničních investic, a od kopií postupně přešly k vlastnímu vývoji. Po technologickém žebříčku šplhají velmi rychle. Indie i Čína si jsou vědomy výhod plynoucích ze spolupráce v oblasti hospodářství a toto vědomí je impulsem ke zlepšování politických vztahů mezi oběma zeměmi. „Čína je mistrem v tom, jak lze využít globalizace,“ řekl na závěr pátého ročníku pražské konference o znalostní ekonomice (konference se konala ve dnech 28. – 30. března 2006) za pořádající Světovou banku ředitel pro rozvoj soukromého sektoru v regionech Evropy a střední Asie Fernando Montes-Negret⁴¹.

Podle komentáře britské agentury BBC se od roku 1978, kdy komunistický režim rozhodl o otevření se zahraničním investicím, Čína stala nejrychleji rostoucí ekonomikou na světě – vzrostla přibližně na desetinásobek. Na Globálním fóru⁴², které se sešlo v květnu 2005 v Pekingu pod názvem Čína a nové asijské století, odeznela konkrétnější čísla. Za uvedené období 26 let Čína zvýšila HDP z 147,3 miliardy na 1,65 bilionu dolarů při průměrném ročním růstu o 9,4 %. Zahraniční obchod vzrostl

⁴¹ Citace uvedena v časopise Ekonom č.14 (6.-12.4. 2006), str. 30

⁴² http://www.chinadaily.com.cn/fortune/en/2005fortune_index.html

z 20,6 miliardy na 1,15 bilionu dolarů při průměrném ročním růstu více než 16 %. Za toto období kles počet lidí žijících na vesnici v chudobě z 250 na 26 milionů. Je zřejmé, že Čína vykazuje nejen fascinující, ale i trvalý růst – avšak stále zůstává rozvojovou zemí. Tři hlavní témata jsou v současnosti diskutována a mohou být považována za důkaz, že čínský ekonomický růst ohrožuje svět: spotřeba energie, export textilních výrobků a podhodnocená národní měna jüan.

Pokud jde o budoucnost čínské ekonomiky, je možné vrátit se ještě jednou na jednání konaná v Pekingu. „*Pohlížíme na Čínu jako na respektovaného a nezbytného účastníka globální ekonomiky*“, řekl na Globálním fóru Richard Pardone⁴³, předseda představenstva Time Warner. Zároveň dodám, že toto Globální fórum – třetí v pořadí věnované Číně – organizoval právě časopis Fortune, který patří do Time Warner Inc., kam spadá i CNN.

Troufnu si pouze dodat, že Čína je možná vůbec neoptimističtější společnost dneška. V Číně totiž panuje přesvědčení, že tato země má ještě všechno před sebou, že budoucnost bude lepší než přítomnost. Takové přesvědčení má řadu dimenzí, kupříkladu ekonomickou, ale i nacionalistickou. Čínská vláda neodvozuje svou legitimitu od komunismu, nýbrž od nacionalismu. To může a možná i musí vyvolávat jisté obavy, neboť tam, kde má Čína své zájmy, je nemilosrdná. Nicméně kdoví, možná je dobře, že ke Spojeným státům americkým přibude ještě jedno velké impérium. S Čínou se musí určitě dlouhodobě počítat, čehož si je evidentně vědom i čínský prezident Hu Jintao, který už loni (květen 2005) prohlásil⁴⁴, že v rámci ekonomické globalizace se Čína a Asie stávají novou hybnou silou světa, zatímco globální boom pro ně zpětně generuje další příležitosti.

Indie je dalším asijským kolosem s dynamickou ekonomikou. Při jednání čínského premiéra (Wen Ťia-pao) s indickým (Manmohan Singh) v dubnu roku 2005 se hovořilo o spolupráci v takových různorodých oblastech, jako je civilní letecká doprava, finance, vzdělávání, věda a technika, turistika a kulturní výměna. Oba premiéři též

⁴³ http://www.chinadaily.com.cn/fortune/en/2005fortune_index.html

⁴⁴ http://english.people.com.cn/200505/16/eng20050516_185296.html

Chinese President Hu Jintao said that with surging economic globalization, China and Asia are quickly becoming a new growth engine for the world while the global boom is also generating more important opportunities for China and Asia.

hovořili o perspektivně volném obchodu mezi těmito zeměmi – což by při počtu 2,3 miliardy lidí znamenalo vytvoření největší svobodné obchodní zóny. Indický předseda vlády při těchto jednáních prohlásil, že Indie a Čína mohou dohromady změnit světový pořádek. Navíc existují politické signály z Pekingu, že Čína podpoří indický požadavek na křeslo stálého člena Rady bezpečnosti OSN.

Zprávy z MMF – aktuálně:

Stále těsnější propojenost světa ve všech oblastech ekonomiky (obchodní, finanční,...) má čím dál větší dopad na měnovou i fiskální politiku jednotlivých zemí. Není proto divu, že slovo globalizace se objevuje takřka v každé druhé větě poslední zprávy Mezinárodního měnového fondu o vývoji světové ekonomiky a o finanční stabilitě. Právě globalizace bude v nejbližším období ovlivňovat inflaci, vývoj úrokových sazeb i pohyb různých druhů kapitálu.

Podle mínění MMF se svět mění k lepšímu: většina zemí hlídá fiskální politiku podstatně víc než kdykoliv předtím, centrální banky aplikují transparentní a kredibilní měnovou politiku založenou především na inflačním cílení.

Světová ekonomika má letos poskočit o 4,9 %. Silný růst ekonomiky bude pokračovat i příští rok, i když tempo růstu se mírně zpomalí na 4,7 %. Globální ekonomika v roce 2005 vykázala růst o 4,8 procenta. Tahounem světa mají být asijské země (Čína, Indie), poroste i Amerika (letos o 3,4 %, loni rostla o 3,5 %), výrazně polepšit si má i japonská ekonomika. Ze všech tří hospodářských center si nejhůře povede západní Evropa (letos poroste o 2 %, příští rok o 1,9 %).

Evropu, včetně té střední, žádné velké zázraky nečekají. MMF předpokládá mírné zrychlení tempa růstu (na 4,6 % z loňských 4,1 %), Česko má růst zhruba o 5,5 % a Slovensko o 6,3 %. Nejrychleji porostou pobaltské země (jako celek o 7,5 %). Čínské hospodářství letos poroste „jen“ o 9,5 % místo loňských 9,9 % a stále zůstane nejrychleji rostoucí velkou ekonomikou světa.

MMF se věnoval i americkému dolaru. Poukázal na to, že by měny zemí, které mají obchodní přebytky, měly zpevnit a země, které mají deficity, čeká devalvace. Největší deficitní ekonomikou jsou však v současné době USA.

Všechna ta čísla, procenta, srovnání – je to fascinující. Ale podívejme se zpátky do minulosti. Jezuité plánovali na *dvě stě let dopředu*. V 19. století se uvažovalo na *desítky let dopředu*. Dnes je naše uvažování v limitech toho, jak daleko umíme odhadnout ekonomický vývoj. To je tak dva, tři, čtyři roky. Maximálně na dobu jednoho až dvou volebních období. Politik má jedinou starost: aby byl zvolen a pak aby byl znovu zvolen. Mám pocit, že od roku 1990 jsou politici čím dál průměrnější a hloupější. Zároveň manažeři firem jsou čím dál chytřejší, a tím v sobě skrytě koncentrují větší moc.

Blíží se volby, čas občanské angažovanosti, čas pro politikum. Pěkně to řekl bývalý ředitel TV Nova Vladimír Železný: „*Politika není nic jiného než prosazování skupinových zájmů mírovou cestou.*“ Ideje a ideologie slouží k manipulaci. Názvy stran se vyprazdňují. Jejich nositelé přestávají jakýmkoliv idejím věřit. Z profesní skupiny politiků se formuje jakýsi neoficiální cech lidí, jenž provozuje politiku v hlavním pracovním poměru. Naštěstí bezskrupulózní masovou *politickou korupci* nahradily méně viditelné nepřímé korupční praktiky, které tudíž téměř nevidíme. V souhrnu se prý tomuto jevu říká klientelismus, který je charakterizován neprůhlednými vazbami mezi politickou a ekonomickou sférou. Já si však svého politika u r č i t ě vyberu.

Má smysl národ v době globalizace? Historik František Šmahel⁴⁵ v rozhovoru pro MF Dnes⁴⁶ odpovídá na tuto otázku následovně: „*V mých očích tu národ bude tak dlouho, dokud bude třeba. A zatím ho ještě potřebujeme. Pořád u nás ještě mluvíme česky, naprostá většina dokonce jen česky. Takže my pořád ještě žijeme v národním státě. A když se podíváte na jednání o evropské ústavě a rozpočtu, shledáte, jak silně se projevují státní či národní zájmy. Dokud nebudou všechny státy-národy zhruba na stejné ekonomické úrovni, a to v celosvětovém měřítku nebude možná nikdy, bude obyvatelstvo chudších zemí migrovat do bohatších. Ohničky možných národnostních konfliktů zase povedou hostitelské země k novému národnímu sebeuvědomování.*“

⁴⁵ Prof. František Šmahel (*1934) se zabývá historií středověku a renesance s důrazem na husitství.

⁴⁶ MF Dnes, 21.ledna 2006, str. 09

ZÁVĚREM

V době globalizace a internetu je přirozené a určitě i žádoucí, aby se nabízené informace čerpaly a na vhodném místě použily. Činím tak i já, a tak na místě závěru nechám zaostřit pana Nováka z LN⁴⁷ na problematiku energetické budoucnosti civilizace:

„Na co pojedeme?“

I když se to neříká snadno, svět, jak ho známe, bude už brzy minulostí.

To, že nedávno skončil čínský rok kohouta a začal rok psa, se z médií dozvěděl asi každý. Že končí éra ropy a začíná éra nejistoty nejen energetické, už kupodivu tolik zájmu nevzbuzuje. I když tmavá mazlavá tekutina je na pohled snad ještě méně sympatická než po ránu hlučný kur, bude nám chybět o poznání víc. Pokud se na to nepřipravíme, pak doba, která éru ropy vystřídá, bude ve velmi špatném znamení.

„Civilizace, jak ji známe, dospěla ke svému konci,“ říká Matthew David Savinar, autor knihy Konec ropného věku. Podle něj krize není otázkou horizontu zhruba 40 let, kdy ropné vrty vyschnou, ale prožíváme ji už nyní. Příčinou je fenomén nazývaný ropný vrchol, spočívající v tom, že náklady na těžbu dramaticky vzrostou už dlouho před úplným vyčerpáním zdrojů.

⁴⁷ Pátek Lidových novin, 7.dubna 2006, str. 4

Někteří odborníci soudí, že zlověstný ropný vrchol je nepříjemně blízko: nejčastěji ho kladou do roku 2007 nebo 2008. Nechybí ani hlasy, že na něm stojíme už od loňska. Růst cen energií stejně jako nedávná tahanice o ruský plyn nebo stále větší nervozita příznivců proroka Mohameda (kteří jsou majiteli nejvydatnějších ropných polí) mohou být společné známky blížícího se finále.

Na palubě Titanicu se však ještě tančí: spotřeba energie roste stále strměji, mimo jiné i proto, že v Asii nastal ekonomický boom. Z ropy se nevyrábí jen benzin, ale také plasty, léky, oleje, hnojiva, herbicidy, pesticidy... Důstojníci lodi, která se už pěkně naklání, utěšují cestující, že mají vše pod kontrolou. Vždyť je tu ještě zemní plyn, uhlí a atom - a obnovitelné alternativní zdroje. Jenže to je jen část pravdy. Ta lepší.

Zemního plynu je asi na 70 až 80 let, vrchol tedy přijde krátce po ropném. Zásoby uhlí prý sice vydrží dvě až tři století, jenže tyto odhady se počítají podle současného tempa těžby. Až ropa a plyn zdraží, začne se uhlí kutat v mnohem zběsilejším tempu. A atom? Podle Mezinárodní agentury pro atomovou energii vydrží do roku 2070. Vzhledem k dramatickému růstu zájmu o jaderné elektrárny v Asii je to ale spíš jen zbožné přání. Zastánci jaderné energie krátký dech uranu ani nepopírají. Podle nich je jen provizoriem do doby, než vyrostou termojaderné fúzní elektrárny, které bude pohánět palivo získávané z obyčejné vody. Takže někdy okolo roku 2050 problémy skončí a nastane zlatý věk elektrické hojnosti...

Potíž je v tom, že v roce 1950 odborníci předpovídali, že termojaderná fúze nastoupí do roku 2000. Cíl se tedy vzdaluje jako fata morgana na poušti. Astronomicky drahý výzkum mezitím dospěl jen k programu experimentálního reaktoru ITER, jehož dokončení je v nedohlednu: zatím největším úspěchem projektu zrozeného před čtvrtstoletím je loňské rozhodnutí o místě stavby. I když se ale podaří vyřešit technické problémy termojaderné fúze za přijatelnou cenu (což zatím vypadá jako úkol pro pohádkového prince), svět s takovou energií už nebude takový jako dnes. Ta se totiž bude vyrábět na světě v pouhých několika centrech, což způsobí, že lidská společnost s nimi svázaná bude pravděpodobně silně centralizovaná, zbyrokratizovaná a ovládaná hierarchickými mocenskými strukturami. Představa, že by se natolik centralizované zdroje ekonomické moci podařilo podřídit nějaké demokratické kontrole, je naivní. Pohled na moc dnešní energetické lobby naznačuje, že nemusí být daleko od pravdy.

V současnosti se zřejmě nerozhoduje jen o energetické budoucnosti, ale spolu s tím i o podobě celé společnosti. Energie přicházející ze Slunce a zakletá do tepla, světla, větru, vodní síly nebo těl rostlin pro své využití gigantické supermonopoly nepotřebuje - alternativní obnovitelné zdroje jsou už ze své podstaty rozptýlené, decentralizované a téměř mimo dosah byrokracie. Možná právě to na nich někomu vadí nejvíc, oponenti ale poukazují spíše na technické nedostatky. Rádi však zapomínají, že investice a politická podpora alternativních zdrojů energie představuje jen nepatrný zlomek štědré přízně, které se už více než půl století těší třeba atom.

„A co já s tím?“ zeptá se asi leckdo. Jiní ale na politiky nečekají. Lidí, kteří se rozhodli řešit energetickou krizi po svém, přibývá. Američtí farmáři si pěstují pohonné hmoty pro své traktory a auta na vlastních polích, v sousedním Německu nadšenci energii nachytanou v létě do solárních kolektorů schovávají na zimu v podzemních zásobnících. Jednotlivců, skupin i obcí, jež snižují svoji závislost na dodavatelích, je dost i u nás - začít se dá i s obyčejnými kamny na dřevo a důkladnou izolací bytu. Pokračovat se může obložením domu solárními kolektory a pořízením větrné turbíny. Snad tak postupně vyroste konkurenční energetika skládající se z mnoha rozličných malých zdrojů, která bude nezávislá na neschopných politicích, všeho schopných monopolech, ropných ajatollázích a termojaderných bossech...

*Zkrátka, energetická budoucnost civilizace je jen tak **č e r n á**, jak černou si ji lidé nechají udělat.“*

BEZ KOMENTÁŘE:

Shrnout by se mohla celá práce do jediného bonmotu: „Lidé - sběrači plodů - mívali schopnost a vůli zužitkovávat dary Země, na rozdíl od lidí - sběračů dat a informací - v době globalizované.“

I samotný název práce („Když člověk neřeší problém globalizace...“) napovídá, že imperativem doby by měly být reálné odpovědi na existující otázky. Ale takoví jsou lidé. Dokážou i zabrat, poprat se, zpočátku asi trochu donkichotsky. Někde uvnitř ale přeci máme zabudován výstražný systém, na kterém příroda pracovala tisíce let a umožňovala nám přežít; příštích dvacet, možná padesát let, bude asi nejtěžší zkouškou této genetické informace a lidského intelektu.

Zapotřebí bude ale i pokora, láska, ..., kategorie, které provázely lidstvo odnepaměti, a v podobě víry si je v sobě neseme dodnes. Téma je to velice kontroverzní, a jen kapitola náboženství by dala na samostatnou disertační práci. Ostatně i s dalšími body „obsahu“ by to dopadlo obdobně, nehledě na faktickou absenci mnoha jiných úhlů pohledu na problematiku globalizace.

ŽE,...?!

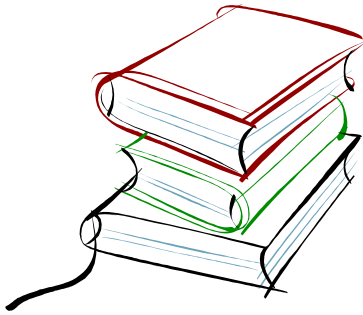
NO COMMENT

The whole work should be summed up into one simple sally: "People as the berries pickers used to have the ability and will to utilize the gifts of the Earth contrary to people as data and information collectors in the time of globalization."

Even the title of the work itself ("When a man doesn't care about the problem of globalization...") suggests that the imperative of this time should be real answer on existing questions. But that's how people behave. They are able to concentrate and fight maybe quixotic at the beginning. But somewhere inside us should be built-in an alarm system that has been determined by nature for thousands years and enabled us to survive. Next twenty, maybe fifty years will be the hardest trial for this genetic information and human intellect.

Also the submission, love, ..., will be need, the categories which took part of man from time immemorial and which we carry inside us in form of faith till now. This topic is very controversial and only chapter concerning religion would fulfill whole dissertation work. Anyway, even the other issues covered in this paper would finally lead in the similar result, not to mention the factual absence of other ways one can look at the problems of globalization.

POUŽITÁ LITERATURA

KNIHY (BIBLIOGRAFIE)

- Bauman, Z.: Globalizace – Důsledky pro člověka; Mladá fronta, Praha, 1999
- Blažek, B.: Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie; Era, Brno, 2004
- Clark, I.: Globalization and Fragmentation – International Relations in the Twentieth Century; Oxford University Press, New York, 1997
- Dittmar, M., Nicollerat, A.: Man-made climate change: facts and fiction; Los Alamos National Laboratory, 2004
- Ehl, M.: Globalizace pro a proti; Academia, Praha, 2001
- Friedman, T.: The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century; Farrar, Strauss and Giroux, New York, 2005
- Jowitt, K.: New world disorder. The Leninist extinction; University of California Press, 1993
- Levitt, S., Dubner, S.: Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything; Harpercollins, 2005
- Lutz, W., Sanderson, W.C., Scherbov, S.: The End of World Population Growth in the 21st Century: New Challenges for Human Capital Formation and Sustainable Development; Earthscan IIASA, 2004
- Maier, H.: Basic constitutional approaches to meet demographic ageing seen from the economic system of the nature; Berlin School of Economics, 2004
- Mezřický, V.: Environmentální politika a udržitelný rozvoj; Portál, Praha, 2005
- Passet, R.: Ces promesses des technologies de l'immatériel; Le monde diplomatique, 1997
- Potůček, M.: Jak jsme na tom? A co dál? Strategický audit České republiky; SLON, Praha, 2005

TISK – ČASOPISY, NOVINY

- Ekonom č.05 / 2005
- Ekonom č.17 / 2005
- Ekonom č.31 / 2005
- Ekonom č.01 / 2006
- Ekonom č.14 / 2006
- Euro č.7 / 2005

- Lidové noviny, 9. listopadu 2005
- Lidové noviny, 23. listopadu 2005
- Lidové noviny, 17. března 2006
- Lidové noviny, 23. března 2006
- Lidové noviny, 12. května 2006
- MF Dnes, 21. ledna 2006
- MF Dnes, 8. dubna 2006
- Pátek Lidových novin, 17. března 2006
- Pátek Lidových novin, 7. dubna 2006

INTERNET

- http://arxiv.org/PS_cache/physics/pdf/0403/0403083.pdf
- http://english.people.com.cn/200505/16/eng20050516_185296.html
- http://hdr.undp.org/statistics/data/country_fact_sheets/cty_fs_CZE.html
- <http://www.amps.cz/>
- http://www.bcg.com/publications/files/BCG_Innovation_2005_Survey_Report.pdf
- <http://www.blisty.cz/2001/12/21/art9544.html>
- [http://www.czso.cz/sif/conference2004.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/f516ad8f9ae40333c1256eda0043a764/\\$FILE/Helmut%20Maier.pdf](http://www.czso.cz/sif/conference2004.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/f516ad8f9ae40333c1256eda0043a764/$FILE/Helmut%20Maier.pdf)
- <http://www.ekolist.cz/zprava2.shtml?x=938073>
- <http://www.freakonomics.com/thebook.php>
- http://www.chinadaily.com.cn/fortune/en/2005fortune_index.html
- <http://www.icann.org/>
- <http://www.idnes.cz/>
- <http://www.lidovky.cz/>
- <http://www.llnl.gov/>
- <http://www.mpo.cz/dokument2860.html>
- <http://www.peakoil.net/>
- <http://www.rmi.org/sitepages/pid152.php>
- http://www.usatoday.com/news/washington/2006-05-11-nsa-database-furor_x.htm
- http://www.usatoday.com/news/washington/2006-05-11-nsa-database-furor_x.htm

PROJEKT

Termín bakalářské zkoušky: letní semestr 2005/2006
Autor bakalářské práce: Denisa Poláčková
Vedoucí bakalářské práce: Prof. RNDr. Jiří Hlaváček CSc.

Projekt bakalářské práce

Název: Dopady globalizace na ekonomiku, důsledky pro člověka: Je úspěch Západu bublinou na úkor jiných?

Cílem práce je popsat současný významný fenomén ve vývoji společnosti – globalizace. Orientovat se na důsledky v ekonomikách jednotlivých zemí. Vliv na způsob života jejich obyvatel. Pokusit se zodpovědět otázku, zda produkt globalizace je spontánní jev daný současným mezinárodním klimatem, nebo cílená snaha „západního světa“ (ve smyslu „bublina úspěchu Západu na úkor jiných?“), případně nová forma pseudokolonializace, jakožto vyšší forma kapitalismu, resp. imperialismu.

Toto téma bych ráda pojala jako subjektivní polemiku, kdy příslovce „kdyby“ bude uvozovat spoustu myšlenek bez možnosti dokázat dané tvrzení. Použitá literatura bude zjevně vesměs popisovat reálné důsledky, ale pro zodpovězení otázky „bubliny“ bude určitě nutné umět číst mezi řádky a intuitivně domýšlet různá „proč“ a „co by bylo kdyby“. Vždyť různí protiglobalističtí aktivisté se určitě cítí být pod tlakem a diktátem, ale kdyby měli konkretizovat své námitky a své proti, jen stěží by hledali relevantní argumenty. Byla by to plichta.

Ráda bych se pokusila najít odpověď na další obyčejné otázky typu:

- Byly by současné světové mocnosti tak silné, kdyby neovládaly páky globalizace?
- Nese globalizace prvky kolonializace?
- Komu globalizace prospívá?
- Důsledky globalizace na chování a kulturu lidí, vývoj celé společnosti.

Globalizace se globálně týká nás všech. Ale za nitky popotahuje jen pár jedinců – několik vlád?..několik nadnárodních společností?.. A nebo jsme se k tomu jako lidstvo přirozeně dopracovali – samozřejmě se všemi důsledky pro jedince (ztráta identity, pocit nadřazenosti, atd.)?

Věřím, že v současně globalizujícím se světě se mi – jako studentu v malém státu ve středu Evropy - podaří zaujmout konkrétní postoj k věcem, které dnes hýbou celými kontinenty.

Po prostudování dostupných materiálů a načerpání dostatečného množství informací vztahujících se k tématu mé práce se vyjasní konkrétní koncepce projektu, a z ní teprve vyplyne *osnova bakalářské práce*, kterou lze v této chvíli jen ztěží předjímat.

V Praze dne 2.listopadu, 2005